

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**ÇEVİRİ KURAMLARINDA İŞLEVSEL
YAKLAŞIMLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali Rıza TOPAL

Enstitü Anabilim Dalı : Almanca Mütercim ve Tercümanlık

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Muharrem TOSUN

NİSAN 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ÇEVİRİ KURAMLARINDA İŞLEVSEL
YAKLAŞIMLAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ali Rıza TOPAL

Enstitü Anabilim Dalı : Almanca Mütercim ve Tercümanlık

Bu tez 26/04/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği/Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK
Jüri Başkanı

- Kabul
- Red
- Düzeltme

Doç. Dr. Muharrem TOSUN
Jüri Üyesi

- Kabul
- Red
- Düzeltme

Doç. Dr. Recep AKAY
Jüri Üyesi

- Kabul
- Red
- Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden Yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Ali Rıza TOPAL

27.04.2010

ÖNSÖZ

‘‘Çeviribiliminde İşlevsel Yaklaşımlar’’ konusu, teknolojinin hızla ilerlediği dünyamızda açığa çıkan çeviri ihtiyacını, alt yapısını oluşturdukları bilimsel kuramlar ile karşılamak ister. Günümüz çeviri kuramlarında öne çıkan ‘‘Erek odaklı çeviri ‘‘ anlayışını temsil etmektedir. Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Doç.Dr. Muharrem TOSUN, bölüm başkanım Prof. Dr. İlyas ÖZTÜRK’e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Ayrıca desteğini esirgemeyen arkadaşlarım Ali Şah ÇAM, Aysun UMUTLU ve Zekiye ÖLMEZ’e şükranlarımı sunarım.

Ali Rıza TOPAL

27 Nisan 2010

İÇİNDEKİLER

TABLO LİSTESİ.....	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY.....	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: ÇEVİRİBİLİME GENEL BAKIŞ	4
1.1. Çeviribilim Nedir	4
1.2. Çeviribilimin Ortaya Çıkışı.....	5
1.3. Çeviribilim Alanları ve Holmes	6
1.4. Çeviribilim Sınıflandırılması	7
1.5. Çeviribilimde Kuram	8
1.5.1. Çeviribilim-Kuram İlişkisi.....	10
1.5.2. Çeviri Kuramının Oluşumu	10
1.5.3. Çeviribilimde İşlevsel Kuramların Çıkışı.....	11
1.6. Çeviribilimin Yeni Paradigma İçin Önemi	13
BÖLÜM 2: ÇEVİRİ PARADİGMASINA GENEL BAKIŞ	15
2.1. Çeviri Nedir.....	16
2.1.1. Çeviri Tarihine Genel Bakış	17
2.2. Önceki Günün Çeviribiliminde Çeviri Etkinliği	17
2.2.1. Önceki Günün Çeviribilimi ve Yeni Paradigma İçin Önemi.....	23
2.3. Dünün Çeviribilimi	24
2.3.1. Dünün Çeviribiliminin Çeviri Anlayışı ve Yeni Paradigma için Önemi.....	28
BÖLÜM 3: BUGÜNÜN ÇEVİRİBİLİMİ VE YENİ PARADİGMA.....	31
3.1. Çeviri Eylemi Kuramı	31
3.1.1. Çeviri Eylemi Kuramının Alt Yapısı.....	34
3.1.2. Çeviri Eylemi kuramında toplumun rolü.....	35
3.1.2.1. Çeviri Eylemini Gerçekleştirenler.....	36
3.1.3. Çeviri eylemi Kuramı ve Uygulanışı.....	39
3.1.4. Çeviri Eylemi Kuramının Çeviri Anlayışı ve Yeni Paradigma İçin Önemi.....	40

3.2. Skopos Kuramına Genel Bakış	41
3.2.1. Bilgi Sunusu ve Aktarım Kuramı	42
3.2.2. Skopos Kuramında Amaç, İşlev ve Uzman Çevirmen	43
3.2.3. Skopos ve Eşdeğerlilik	47
3.2.4. Skopos ve Kültür	48
3.2.5. Skopos Kuramı ve Metin Türleri	49
3.2.6. Skopos Kuramının Çeviri Anlayışı ve Yeni Paradigma İçin Önemi	51
3.3. İşlevsel Kuram ve Nord	52
3.4. Betimleyici Yaklaşımlara Genel Bakış	54
3.4.1. Betimleyici Yaklaşımlar ve Yeni Paradigma	54
3.4.1.2. Çeviri Normları	55
3.4.2. Toury Çeviri Anlayışı ve Yeni Paradigma İçin Önemi	56
3.5. Yeni Paradigmanın Eşdeğerliliğe Karşı Üstünlükleri	57
BÖLÜM 4: YARININ ÇEVİRİBİLİMİ	60
4.1. Wolfram Wills	60
4.1.1. Çeviri ve Sezgi	62
4.1.2. Wills'in Çeviri Anlayışı ve Yeni Paradigma İçin Önemi	62
4.2. Hönlig	63
4.2.1. Hönlig'in Çeviri Anlayışı ve Yeni Paradigma İçin Önemi	65
SONUÇ	67
KAYNAKÇA	69
ÖZGEÇMİŞ	72

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: James Holmes ve Çeviribilim Alanları	7
Tablo 2: Katharina Reiss ve Metin Türü	143

Tezin Başlığı: Çeviri Kuramlarında İşlevsel Yaklaşımlar	
Tezin Yazarı: Ali Rıza TOPAL	Danışman: Doç. Dr. Muharrem TOSUN
Kabul Tarihi: 27 Nisan 2010	Sayfa Sayısı: V (ön kısım) + 72 (tez)
Anabilimdalı: Almanca Mütercim ve Tercümanlık	
<p>Tezimiz, yeni paradigma ile öne çıkan 'işlevsel çeviri kuramları'nı incelemektedir. Yeni paradigmayı oluşturan bu kuramların, çeviri kavramına getirdikleri ve çeviri sürecini ele alışlarını gözlemliyerek Çeviribilime yön veren, çeviribilimin dilbiliminden ayrı bağımsız bir bilim dalı olmasında önemli rolü olan yeni paradigmayı inceledik. Bu bağlamda bu çalışmanın amaçları şu şekilde ifade edilebilir.</p> <p>a) Çeviribilimin bağımsızlığını sağlayan bu kuramların çeviri anlayışı nasıldır? b) Tarihi süreç içerisinde çeviri anlayışındaki değişimler, yeni paradigmayı nasıl etkilemiştir!</p> <p>İnsanlık tarihinde varlığı çok eskilere dayanan Çeviri, bilimdalı olarak ele alınması yakın tarihte gerçekleşmiştir. Bu çalışmayla günümüz çeviri kavramının oluşumundaki süreç ve çeviri kavramıyla adını belirleyen kuramlar hakkında genel bir bilgi oluşturulmuştur</p>	
Anahtar kelimeler: çeviri, çeviribilim, işlevsel	

Title of the Thesis: Appraches to functional translation theory	
Author: Ali Rıza TOPAL	Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Muharrem TOSUN
Date: 27 April 2010	Nu. Of pages: V (pre text) + 72 (main body)
Department: German Translator and interpreter	
<p>The thesis details and explains functional translation theory which has come out front with the new paradigm. The theories which constitute this paradigm has been detailed with their effects, and how they supplement, how translation should be perceived as a seperate field of study other than linguistics.</p> <p>The questions which have been detailed are as follows;</p> <p>a) How is the understanding of these theories which provide the independence of translation?</p> <p>b) How the developments in translation effected this paradigm?</p> <p>Although perceived as a discipline recently, in humanity translation dates back to ancient times. Throughout the study the development of the concept 'translation', the process has been explained in a general framework.</p>	
Keywords: Translation, Science of Translation, Functional.	

GİRİŞ

Günümüz dünyasında çeviri alanında birçok gelişmeler olmuştur. Teknolojinin hızla ilerlemesi ve iletişim olanaklarının bu sayede çok hızlı gelişmesi, bilgiye rahat ulaşma olanaklarını da beraberinde getirdi. Küreselleşen dünyada bilginin çok hızlı bir şekilde yayılması, bilgiyi aktaranların önemini ve ihtiyacını daha da arttırdı.

Kültürlerin birbirinden eskiye göre çok daha fazla etkilendiği bir zamanda, Çeviri ihtiyacının artması, çeviri ile ilgilenen bilim adamlarını çeviri yöntemleri üzerine farklı arayışlara götürdü. Çeviri ihtiyacının doğru bir şekilde karşılanması için birçok yöntemler ele alındı. Çeviri Eğitimi bilimsel bir tabana oturtmak için yoğun çalışmalar yapıldı. Özellikle dilbilimin gelişmesi ve bağımsız bir bilim dalı olmasıyla, *çeviribilim* dilbilimin bir alt dalı olarak uzun yıllar ele alındı.

Çevirinin ana malzemesi dil olduğundan, dil eğitimi ve çeviri etkinliği dilbilimin ilgi alanı oldu ve uzun yıllar dilbilimsel metotlarla çeviri kavramı işlendi. Çeviri iki dil arasındaki ilişki olduğu için, dilbilimin alt dalı olarak görülmesi normal karşılandı ve pek umursanmadı.

Çalışmanın Konusu

Dilbilimsel yöntemlerle ele alınan çevirinin, gelişen teknoloji karşısında yetersiz kalmasıyla, çeviri tekrar sorgulanmaya başlandı. Çeviribilim üzerine yapılan çalışmalar, çeviribilimin kendi disiplini içerisinde bağımsız bir bilim dalı olması ve çeviribilimin kuramsal alt yapısının oluşturulmasıyla bu bağımsızlığının sağlanabileceği vurgulandı.

Çeviribilimi için gerekli olan ve bu eksikliğini gören çeviribilimciler, Çeviriyi çeviribilimsel yaklaşımlarla ele alan yeni paradigma kuramcıları olarak çeviribilimin bağımsız bir bilim dalı olmasını sağlayan çeviri kuramlarını oluşturdular.

Çeviri anlayışındaki bu değişiklik, çevirinin anlamına getirilen yeni kavramlarla aşılmaya çalışıldı. Çevirinin sadece dil edinci olmadığını, yeni paradigma kuramcıları tarafından savunuldu. Paradigma öncüleri yaptıkları çeviri tarifleriyle, çeviri kuramlarının eski çeviri anlayışı ile oluşturulan çeviri kuramlarından farklı olduklarını dikkat çektiler.

Çalışmanın Önemi

Yapısal dilbilimin ortaya çıktığı dönemde, bilim dallarında hakim paradigma olan kesin kuralları arama anlayışıyla oluşturulan dilbilimsel kuramlar, yeni paradigma ile beraber kültür kuramı, eylem kuramı, görecelik kuramı dahil edilerek, çeviriyi çok yönlü ele alındığını görüyoruz. Yeni paradigma ile beraber çeviri anlayışı insan eylemi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tezimiz, çeviribilimin bugünkü paradigmasını oluşturan çeviri kuramlarının çeviriye bakışı incelenerek, yeni paradigmayı oluşturan işlevsel çeviri kuramlarını ele alacaktır.

Çalışmanın Amacı

Bugünkü paradigma anlayışının nasıl geliştiğini, önceki kuramlarla benzer özellikleri olup olmadığını, çeviri tarihine bakarak çözmeye çalıştık. Yeni paradigmanın çeviriye bakışının değişip değişmediğini sorgulamak istiyoruz.

Çeviribilimindeki bu değişimi, bilimsel olarak incelemek istiyoruz. Çeviri kuramlarının ortaya çıkışı, yeni paradigma kuramlarının çeviri tanımı, çeviri uygulayışını incelemek tezimizin hedefindedir.

Yeni paradigma kuramlarının ortaya çıkışı ile çeviribilimin bağımsız bir bilim dalı olması arasındaki paralelliği göz önünde tutarak, çeviribiliminin oluşum koşulundan ve çeviribilim içindeki kuramlardan yola çıkarak, çeviri anlayışının uğradığı değişimleri ele almak istiyoruz.

Çalışmanın Yöntemi

Araştırma yöntemimizi bilimsel bir tabana oturtmak için, çeviribilim sınıflandırmasından yola çıktık. Sınıflandırdığımız çeviribilimdeki çeviri anlayışını gözetererek, yeni paradigmanın çıkış koşullarını, getirdiği yeni anlayışı gözlemlene fırsatımız oldu.

Yeni paradigma kuramlarını inceleyerek, çeviribilime etkisini de görebiliriz. Yeni paradigmayı oluşturan *işlevsel çeviri kuramları*, çeviribilimin bağımsız bir bilim dalı olmasındaki rolünü ve getirdiği yöntemlerle çeviri eylemini nasıl ele aldıklarını göreceğiz. Yeni paradigma kuramcıları, çeviri eylemine ve çeviri sürecine farklı bakış

açılarını, çeviri anlayışındaki değişiklikleri gözlemledik.

Bağımsızlık geçmişi daha yeni olan Çeviribilim hakkında alternatif kaynak bulma konusunda zorlandığım zamanlar oldu. Çeviribilimin bilimsel alt yapısını oluşturan yeni paradigma kuramlarının ortak özellikleri erek odaklı çeviri anlayışına sahip olmalıdır. Çeviri tarihini inceleyerek yeni paradigmanın çeviriye bakış açısını şekillendiren erek odaklı çeviri anlayışının geçmişteki örneklerini inceledik.

Yeni paradigmayı oluşturan kuramların, bilimsel temele dayandığını varsayarak, bilimsel temeline inmek, bilimsel olarak yeni paradigmanın oluşumunu gözlemlemek istiyoruz. Çeviribilimsel çeviri olgusundan yola çıkarak, yeni paradigma kuramlarına ulaşmak hedefimizdir.

Bu çalışma ile beraber, çeviribiliminin gelişim sürecine tanıklık edebiliriz. Çeviribilimin şu an için eksik yanlarını, ilersi için neler yapılabileceğini gözleme imkânımız olur. Çeviribilimin bundan sonra kendine nasıl bir rota çizeceğini kestirebiliriz.

BÖLÜM 1: ÇEVİRİBİLİME GENEL BAKIŞ

Tezimizin konusu *Çeviribiliminde İşlevsel yaklaşımlardır*. Çeviribilimin¹ bir bilim dalı olarak ele alınabilmesini sağlayan kuramlardan olan *İşlevsel kuramları* sağlıklı araştırabilmemiz için, Çeviribilimin ne olduğunu, nasıl ortaya çıktığını ve neyi amaçladığını iyi bilmemiz gerekir. *İşlevsel Çeviri Kuramları* tarafından bilimsel alt yapısı oluşturulan Çeviribilimi, incelemek, İşlevsel Çeviri kuramlarının ortaya koyduğu bakış açılarının daha iyi anlaşılmasına yöneliktir.

Bilimsel alt yapısını oluşturarak 1980'li yıllarda bağımsızlığını yüksek sesle dile getiren Çeviribilim, çalışma alanlarını belirleyerek ve geliştirerek kuramsal ve uygulama alanında her geçen gün gelişimini sürdürmektedir. Çeviribilimin temeline inmek, çeviribilimin denildiği zaman ne anladığımızı açıklamak içindir.

“Çeviribilim; 20 yy. Başlarında dilbilimin bir alt dalı olarak, göstergebilim başlığı altında kendini göstermeye başlamış ve 1980li yıllardan sonra özerk bir bilim dalı olarak kendini dünyaya kabul ettirmiştir” (Yazıcı, 2005:38).

1.1. Çeviribilim Nedir?

Pratik geçmişi insanlık tarihi kadar eski olan **Çeviribilim** (İng.'*translatin studies*², Alm.'*übersetzungswissenschaft*³ (Berk, 2004:20), yakın tarihe kadar bilimsel bir bilim dalı olarak ele alınmadı. Çeviri yazınbilim, dilbilim gibi farklı bilim dallarında uygulamalar bütünü ele alındı. Dilbilimciler çeviriyi uzun yıllar boyunca dil öğretme ve çeviri karşılaştırmasında araç olarak kullandılar (Bulut, 2008:10-11).

Çeviri olayını dilbilimsel kavramlarla açıklamaya çalıştılar. Hâlbuki çeviribilim; dilbilim, metindilbilim, ruhbilim, kültür bilim, sosyalbilim v.b. bilim dallarıyla ilişkilerini geliştirerek Çeviriyi kendi gerçekleriyle ele alarak incileyen, kavramlar üreten disiplinler arası bir bilim dalıdır (Bulut, 2008:10-11).

"Çeviribilim, *çeviri* ve *çevirme* olgularından yola çıkan ya da bu olguları hedefleyen tüm

¹ Çeviribilim: Türkçede alanın uzmanları tarafından “çeviribilim” olarak adlandırılan bu disiplin Üniversitelerde *mütercim-Tercumanlık* adıyla yer almaktadır. Berk, 2005:21

² Translation studies: İngilizce’de İnsani Bilimler ve Edebiyat bilimleri’ndeki yeni disiplinleri adlandırmada etkin olarak kullanılan *studies* sözcüğü burada da devreye girmiştir. Berk, 2005: 20-21

³ Übersetzungswissenschaft: Almanca’da ayrıca Otto Kade’yi izliyerek, *Übersetzen* ve *Dolmetschen* kavramlarının ikisinde karşılaman *Translation* ve *Übersetzung-* ve *Dolmetschwissenschaft*’ı tek bir çatı altında birleştiren *Translationswissenschaft* terimleri sıklıkla kullanılmaktadır. Berk, 2005:20

araştırma etkinliklerinin bir toplamı ve kapsayıcı bir tanı olarak anlaşılmalıdır". "Çeviribilim, çeviriyle ilgili her türlü olguyu inceleme konusu yapan disiplinler arası bir daldır" (Berk, 2005:21–22,64).

Alman çeviribilimci Hans Höningin belirttiği gibi Çeviribilim Çeviri anlayışına getirdiği yeni bakış açısıyla ruhbilim, toplumbilim, dilbilim gibi çeşitli bilim dallarını kapsayarak bütünleştirici bir bilim dalı olma özelliğine sahiptir (Berk, 2005:31–32). Ancak bağımsız bir bilim dalı olarak çeviribilimi tanımlayan ve çalışma alanlarını belirleyen kişi Holmestir. *THE Name & Nature of Translation studies*⁴ yazısı ile çeviribilimin bugünkü adını koyarak, bilimdalı olarak tüm alanı ulamlara ayırmış, betimlemiştir" (Akbulut, 2004:15).

1.2. Çeviribilimin Ortaya Çıkışı

1970'li yıllardan itibaren çeviribilimin bağımsız bir bilim dalı olması için yoğun tartışmalar yaşandı. Disiplinler arası bir bilim dalı olarak ele alınan Çeviribilim özellikle Vernay ve Nida tarafından bir bilim dalı olarak ele alınması için, Çeviribilim Kuramcılarının neler yapması gerektiğini belirten yazılar yazdılar. Vernay Çeviribilimin kendi kuram ve kavramlarını üreterek, Çevirinin bir bilim dalı olarak kabul görebileceğinin mümkün olacağını belirtti. Bu yıllarda Popoviç genel bir Çeviri kuramı üretmiş, Çeviriyi iletişimsel yönden ele alarak bütün dallarını kapsamak istemiştir. Holmes ise Çeviribilimin kuramsal, betimleyici ve Uygulama olarak ele alan bir model sunmuştur (Eruz, 1999:19–23).

Çeviri 1980'li yıllara kadar dilbilimin bir alt dalı olarak ele alındığı için, Çeviri sorunları dilbilimsel çözümlerle aşılmaya çalışıldı. Dilbilimin Çeviribilim kuramsal alt yapısındaki payı büyüktür. Ancak 1980'li yıllardan sonra Dilbilimin çeviriyi tam kapsamadığını ifade eden kuramcılar, yeni Paradigmanın oluştuğunu, Çevirinin bir eylem olduğunu ve Çeviri sürecini etkileyen toplumsal, ekonomik, sosyojik ve kültürel gibi dinamiklerin de bulunduğunu belirttiler (Yazıcı, 2005:15-16).

Yeni paradigma kuramcılarını disiplinler arası çalışmalardan da yararlanarak çeviri sorununu kendi bünyesinde ele alan *Çeviribilim* adı altında kendine has prensipleri olan

⁴ The Name & Nature of Translation studies: Kopenhag 1972 uygulamalı Dilbilim kongresinde sunduğu bildiridir. Yazıcı, 2005:17

bu bilim dalını ortaya çıkardılar. Çeviribilimi ilk kez kutsal kitap çevirisinde yaşadığı zorlukları anlatan, *Towards a Science of Translating* adlı eserinde Eugene Nida bahsetmiştir (Yazıcı, 2005:15–16).

1.3. Çeviribilim Alanları ve Holmes

Holmes'in *Çeviribilim inceleme alanlarına* bakmamızdaki amaç, Çeviribilimin içeriğini en anlaşılır şekilde göstermek ve *işlevsel çeviri kuramlarının* Çeviribilimdeki konumunu, Çeviribilimin neresinde olduğunu görmemiz açısından önemlidir. Tabii ki Holmes'ten sonrada, daha gelişmiş *çeviribilim inceleme alanlarını* belirleyen bilimsel çalışmalar yapılmıştır.

Bizim Holmes'in sunduğu inceleme alanlarını gösteren tabloyu seçmemizin nedeni; Holmesin ilk kez Çeviribilimi bağımsız bir bilim dalı olarak ele alması ve Çeviribilim inceleme alanlarını belirleyen ilk kişi olmasıdır.

Holmes 1972 deki Dilbilim kongresinde, Çeviribilimi bir bilim dalı olarak tanımlamıştır. Pratikte yeni çıkmış olan ve varlığı henüz tüm kesimler tarafından tanınmamış olan Çeviribilimin, *Kuram - Uygulama* arasındaki bağa dikkat çekmiştir Kuram-Uygulama arasındaki sağlıklı iletişim ile Çeviribilimin gelişeceğini belirtmiş, Uygulamadan kopuk kuramların veya sadece uygulamaya dönük çalışmaların, Çeviribilime zarar vereceğini, gelişimini olumsuz etkileyeceğini vurgulamıştır (Yazıcı, 2005:17).

" Çeviride dilden, dilbilim yöntemlerinden, karşılaştırmalı dil çalışmalarından yola çıkarak cebirsel eşdeğerlilik peşine düşmek sapkınlıktır" (Akbulut, 2004:16). Holmes *Çeviri olgusuna* bakışı ile birçok Çeviribilimcinin ufkunu açmıştır. Yeni paradigmanın ilk yüksek sesle çıkışı diyebiliriz bu duruma.

Holmes, baskıcı kuralcı, yasakçı Çeviri anlayışına karşı çıkmasını, tezimizin konusu *işlevsel çeviri kuramların* dada görürüz (Akbulut, 2004:16).

Tablo 1. James Holmes ve Çeviribilim Alanları

Genel araştırma	Kısmi araştırma	Betimleyici alan
Kavramsal ve Kuramsal çalışmalar. Soyut kavramları yeniden yorumlayıp, açmılayarak özel alanla ilgili soyut düşünce yeteneğinin geliştirilmesini hedefler	Çeviri aracı bağımlı (bilgisayarlı) çeviri-çevirmen elinden	Ürün
	Dil - Kültür bağımlı	Süreç
	Dilbilgisi bağımlı (sözcük, tümce, metin düzeyinde)	Ürün + süreç
	Metin türü/söylem türü bağımlı inceleme	
	Zaman sınırlı inceleme	
	Çeviri Sorunu bağımlı (eşdeğerlik, eğretileme gibi)	

Kaynak: Yazıcı, 2005:18

"Holmes ayrıntılı olarak şematikleştirdiği çeviribilimin kapsamı oldukça geniş tutmuş ve pek çok çeviribilimci onu izleyerek disiplin içinde kendi gruplamalarını yapmışlardır" (Berk, 2005:23–24).

1.4. Çeviribilimin Sınıflandırılması

J-R Ladmiral⁵ çeviribilim tarihi süreçte, çeviri pratiğine göre oluşan kuram ve kavramlara göre 4 ana grupta toplarlar. Çeviribilimi sınıflandırarak, dolayısıyla, çeviri olgusunun geçirdiği evreleri görebiliriz.

Birinci kısımda: önceki günün çeviribilimini görebiliriz. Bu bölümdeki çeviribilim anlayışı kuralcı ve buyurucudur. Dilbilim⁶ öncesini kapsar. Çeviriyi ağırlıklı olarak

⁵ J-R Ladmiral: Traductologiques (1978) başlıklı yazısında yıllara yayılmış çeviribilim söylemlerini yalın bir üstdil ile sınıflandırır. Rifat, 2002:50

⁶ Dilbilim: kendine özgü yöntemlerle genel olarak dil olayını, özel olarak da doğal dilleri yapıları, işleyişleri, süre içindeki değişimleri, vb. açısından inceleyen insan bilimi. Vardar, 2007: 73

felsefi yönden inceler.

İkinci kısımda: ise *dünün çeviribilimi* vardır. Bu bölüm 2.dünya savaşından sonra ortaya çıkan, dilbilimsel yöntemlerle oluşturulan açıklamaların büyük bir kısmı kapsasa da, bazı betimleyici çalışmalarda dikkat çeker. Betimleyici çeviri çalışmalarını ürün ve sonuç olarak değerlendirir. Çeviri sürecini değil, çevrilmiş olanı betimler.

Üçüncü bölümde ise *bugünün çeviribilimi* anlayışı vardır. Buna kısaca üretici çeviribilim diyebiliriz. Çevirmenin pratikte kolaylaşmasını sağlamak ve bunun için çevirmene yol gösterecek kuram ve kavramalar üretir. *Kuramlar*⁷ ve *kavramları*⁸ bir çeşit alet kutusuna benzetir. Kuramlar alet çantası içindeki aletler gibidir. Hangisi işine yarıyorsa onu kullanır

Dördüncü kısımda ise *yarının çeviribilimi* anlayışı vardır. Ortaya koyduğu kuramlar ve kavramalar, başlanılacak bir çeviri eylemine değil, çevirmenin kafasında olup bitenleri, bilişsel, ruhbilimsel çalışmalardan yararlanarak inceler. Yani çeviriyi gerçekleşme halindeyken, çevirmenin iç dünyasında neler oluyor? İnceler (Rıfat, 2002:49–52).

1.5. Çeviribiliminde Kuram

Çeviribilimin bilimsel alt yapısını oluşturan Kuramlar çoğu kez görmezden gelinmiş ya da hor görülmüştür. Çeviri kuramlarına, çeviri etkinliğini dilbilimin bir alt dalı gibi gördüğü için Çeviribilimin varlığını kabul etmeyen dilbilimciler ve kuram bilgisi olmadan Çeviri yapan Çevirmenler hep soğuk bakmıştır.

Çeviri yüzyıllar boyunca 2 farklı dil arasında oluşan dilsel bir etkinlik olarak ele alındı. 2 dil bilen herkesin çeviri yapabilir görüşü yüzyıllarca benimsendi. Nasıl ki bir doğal dil için dilbilimine ve belirlediği kurallara ihtiyaç duyulmuyorsa, aynı şekilde çeviri yapılabilmesi içinde Çeviribiliminin *Kuram* ve *Kavramlarını* bilmeye gerek yok anlayışı tarih boyunca hüküm sürdü.

⁷ Kuram: 1. Düşünce alanında kalan bilgi ve bu nitelikteki bilginin bilimsel temel ve kuralları. 2. Gözlem konusu olan bir sınıf olay ve ilişki üzerinde yapılan deneyler sonucu doğruluğu hemen hemen kesinleşen yöntemli açıklama. Türk Dil Kurumu Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü, <http://tdkterim.gov.tr/>

⁸ Kavram: 1. Bir şey üzerinde birçok ayrı algıları kapsayan genel düşünce. 2. Bir olay, bir nitelik ya da nicelik üzerinde oluşan zihinsel imge. 3. Kaplamı ve içeriği bir im ya da sözle anlatılarak anlam kazandırılan soyut düşünce. Türk Dil Kurumu Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü, <http://tdkterim.gov.tr/>

Çeviri kuramları olmadan yapılan çeviriler bu görüşün en tabii kanıtıdır (Rıfat, 2002:40).

“Bir kuram, geçerli bir tanımlamadır, bir nesne veya bir kompleks nesne için kapsamlı bilimsel bir açıklamadır. Bu bir anlamda evrenin yaratılışı, dillerin akrabalığı, yabancı dil eğitimi anlamında kuramlar vardır. Dünyanın menşei üzerine olan kuram onun daha da iyi olmasına yardım etmez, bir Dillerin akrabalığı üzerine olan bir kuram da onların kurallarının iyileştirilmesine katkıda bulunmaz. Bir çeviri kuramı da aynen bu şekildedir. Öncelikle bilimsel çeviri için soyut bir bilimsel açıklama(hipotez) çabasıdır. Bir kavram belirleme, nesnenin betimlenmesi, işlevselleşmesinin açıklamasıdır” (Tosun, 2001:35).

Kuramın varlığının inkârı ya da kuramsız yapılan çevirilerin varlığı, iki alan arasındaki yani *Kuram-Uygulama* arasındaki çelişkinin en belirgin göstergesidir. Hâlbuki kuram ve uygulama arasındaki kopukluğu hemen hemen her bilim dalında görmemiz mümkündür. Ancak çeviriye bilimsel düzeyinde incelemek istediğimiz zaman, başka bilim dallarında olduğu gibi, bu bilim dalının temellerini oluşturan, bilimselliğini sağlayan kuramsal birikimlerden de vazgeçemeyiz (Akbulut, 2000:1-2).

Kuramsal bilgisi olmadan çeviri yapanlar bu edinime ulaşabilmek için uzun bir süreçten geçmek zorunda kalırlar. Deneme yanılmaya yoluyla edindikleri iş tecrübelerini yıllar süren birikimlere borçlular. Aslında Çeviribilimin özelliklerinden biride, uzun ve meşakkatli süren bu zamanı Kuram dâhilinde kısa bir sürede aşılmasını sağlamak (Akbulut, 2000:1-2).

“Her bilim dalı gibi Çeviribilimde o anki durumu saptamalı, değişen gözlemlerde durum değişirse, yeni kuramlar tabanında yeniden ele alınmalı, işlevlerine o tanımlamalar doğrultusunda yeniden araştırılmalı " (Tosun, 2002:35).

Çeviribiliminde Kuramlar, ilk önceleri çeviri eylemini yapan kişilerin anlattıkları ve oluşturdukları kurallarla oluştu. Zaman içerisinde betimleyici çalışmaların artmasıyla daha önce oluşturulmuş kural ve kavramaların, kural dışı kalan çoğu çeviri durumunu kapsamadığı anlaşılmıştır. Çeviribilimin varlığıyla beraber, daha açıklayıcı ve sorgulayıcı bir bilgi yumağı olan günümüz kavramları ortaya çıktı (Akbulut, 2000:2-6).

Yeni kuramlar kesinlik sağlayan, olmazsa olmaz öğretiler sunan kurallar değil, şeffaf ve

sorgulamaya açık birikimlerdir. Bu birikimlerle birlikte davranışlarımız bilinçli bir hal alıyor, aldığımız kararları rastlantılara bırakmıyor, çevirilerimizin sorumluluğunu alarak yaptıklarımızın bilimsel tabana oturabiliyoruz (Akbulut, 2000:2–6).

“Çeviri kuramının birinci derecede işlevi, çeviri sorununu saptayıp, tanımlamaktır. İkincisi sorun çözümde göz önünde bulundurulması gereken tüm unsurlara işaret etmek; üçüncüsü, olası tüm çeviri yöntemlerini sıralamak; sonuncusu ise, çeviriye en uygun düşen çeviri yöntemini önermektir.” (Yazıcı, 2005:20).

1.5.1. Çeviribilim - Kuram İlişkisi

Çeviribilimde kuram yerini, Alman İşlevsel Çeviribilim kuramcısı Vermeer'in Kuram-Uygulama ilişkisine bakış açısından yararlanarak açıklayabiliriz. Yapılan bir çeviri eylemini bilerek yada bilmeyerek kuramsal bir temel üzerinde inşa ederiz. Kaynak metni erek metin dilinde formüle ederken dilsel ve kültürel kurallar alırız (Tosun, 2002:34-38).

Cümle yapısı, metin biçimi, sözcük seçimini aldığımız bir kararlar neticesinde belirleriz. Vermeer, çeviribilim için oluşturulmuş kuramların uygulama alanı içinde olduğunu belirtir Çeviribilimde oluşan kuramlara karşı çıkanların, kuramsal anlayışa karşı çıkmalarındaki asıl sebebin, kuramı anlayamadıklarından dolayı olduğunu savunur. Zannedildiği gibi kavram aslında uygulamadan kopuk değildir (Tosun, 2002:34-38).

Kuram ile uygulamanın iç içe olduğu, çeviri eyleminde çıkan sonuçları soyutlattığı belirtir. Çeviri kuramı ile birlikte, çeviri eylemini gerçekleştiren kişi bilinçli olur. Kuram çeviriyi, çevirmene anlaşılır hale getirir ve çevirmen çeviri eylemi için belli karar verme ölçütlerine sahip olur. Yani çevirmen çeviri eylemindeki karar verme süreci kolaylaşır. Çevirmen karar verme değerleriyle çeviri eylemini temellendirir (Tosun, 2002:34–38).

1.5.2. Çeviri Kuramının Oluşumu

Çeviri kendi bünyesinde gelişen bir insan eylemi olmasına rağmen tarih boyunca din, felsefe, edebiyatbilim ve dilbilimin baskısı altında kaldı. Özellikle dilbilim ve metindilbilimin çeviri eylemini kapsayan kavramlar üretmişlerdir. Yeni paradigmayı oluşturan kuramcılar, dilbilimin ve metindilbilimin kavramlarından yararlanmışlardır (Eruz, 1999).

Yararlandıkları kavramaları Çeviribilim düzleminde tekrar yorumlamışlardır. Metindilbiliminden, metinlerin oluşum evresini ve metin özelliklerini göre betimlediği çalışmalardan yararlanmışır. Dilbiliminden, kaynak metin ele alırken ve erek metni oluştururken dilbilimsel kavramlardan yararlanmışır (Eruz, 1999).

Çeviriyi dilbilimin bir alt dalı gibi gören ve çeviriyi dilbilimsel metotlarla açıklamaya çalışan kuramlar bilimsel açıdan tatmin edici değildi. Yeni *paradigma*⁹ ile beraber çeviri, durum, kültür, işlev, amaç gibi çevirinin farklı boyutlarıyla birlikte çeviri olayının bütününe yayılmışır.

Yukarıda belirttiğimiz gibi yeni paradigma kuramları eski paradigma kuramlarını tamamen reddetmezler. Eski paradigmanın çeviri olayını yeterince kavrayamadıklarını, bilimsel yönden eksik kaldıklarını belirttiler. Eski paradigma kuramcılarında yararlanabileceğini, eski kuramların geliştirilebileceğini belirtirler. Bunu farklı bir bilimsel bakış açısı ile gerçekleştirirler. Yeni paradigma ile verilemek istenilen mesaj, yeni kuramın çeviriyi en iyi şekilde kapsamayı ve çevirinin bütününe kuramsal olarak yaklaşmak istemesidir. Bunu yaparken de diğer bilim dalarından yararlanması gayet normaldir (Tosun, 2002).

1.5.3. Çeviribilimde İşlevsel Kuramların Çıkışı

Yeni paradigma ile çeviri anlayışındaki en belirgin özellik, Çeviride *eşdeğerlilik*¹⁰ yerine çevirinin *erek metinde*¹¹ işlevine bırakmasıdır. Dilbilimsel anlayışın hakim olduğu eski paradigma da kaynak odaklı çeviri anlayışı hakimdi. Eski paradigma kuramlarında ana sorun çeviride kaynak ve erek metnin eşdeğerliliğidir. Yeni paradigma ile beraber bu sorun yerini çevirinin erek metinde işlevine bırakmışır (Tosun, 2002:13-17).

Eski paradigmanın birçok tabusu yeni paradigmanın çeviri anlayışı ile beraber yıkılmışır. Çeviri anlayışına farklı bilimsel bakış açısından yaklaşarak çeviri olgusunu

⁹ Paradigma: Belirli bir alanda çalışan bilim adamlarının paylaştığı ortak değerler ve anlayışlar dizisi. 1. Model, 2 . Aynı söz dizimsel bağlam içinde birbirinin yerini alabilecek olan ve güçlü bir karşıtlık bağlantısı kuran öğelerin oluşturduğu bütün, dizi. <http://www.anlambilim.net/paradigma-nedir-39421.htm>

¹⁰ Eşdeğerlilik: (İng. Equivalence, Alm. Aequivalenz). 1. Kaynak ve erek dil metinlerinin ya da daha küçük dilsel birimlerin arasındaki ilişkinin doğasını ve boyutunu betimlemek için kullanılan terim. Çeviriyi sadece dilsel bir etkinlik olarak gören dilbilimsel yaklaşımda eşdeğerlilik kaynak dildeki dilsel öğelerin erek dilde bunlara karşılık gelen dilsel öğelerle yer değiştirmesidir. Berk, 2005: 121

¹¹ Erek Metin: (İng. Target text (target-language text), Alm. Zieltext). Çeviri metin, başka bir deyişle çeviri sürecinin ortaya çıkardığı metin. Berk, 2005:120

değerlendiren yeni paradigma, eşdeğerlilik kıskacından kurtulamayan dilbilimsel yöntemlerin hakim olduğu eski paradigmalara üstünlük sağlamıştır. Eski paradigmanın çeviri sürecindeki eksikliklerinin farkında olan yeni paradigma kuramcıları, çeviri sürecinin genelini ele alarak farklı bakış açılarını kuramsallaştırmışlardır.

Eski paradigmanın izlediği kaynak kültür temel alınarak, dilbilimsel çerçeveden incelenen metnin eşdeğerliliği yeni paradigma ile değişmiş, kaynak odaklı anlayış terk edilerek yerine erek odaklı anlayış hakim olmuştur. Metinde eşdeğerlilik sorununu aşan yeni paradigma anlayışı, erek metnin dizgesinde formüle¹² edilen *metin işlevselliğini* savunmuştur (Tosun, 2002:13-17).

Çeviri anlayışındaki bu değişim, yeni paradigma ile beraber dar kalıplı dilbilimsel anlayıştan uzaklaşmıştır. Çeviriyi daha geniş kapsamlı ve çeviri sürecinin tüm yönleriyle ele alınarak inceleyen bilimsel bir bakış açısına sahiptir. Yeni paradigma dilbilimsel çeviri anlayışının bekleneni tam olarak veremediğini, işlevini yerine getiremediğini, çeviriye bakışının yetersiz kaldığını belirtir (Tosun, 2002:13-17).

İşlevini kaybetmiş dilbilimsel çeviri mantığı yerine, çevirinin işlevselliğini sağlayacak, çeviriyi daha geniş kapsamlı inceleyen yöntemler izleyen, kavramlar sunan yeni paradigmaya bırakmıştır.

Yeni paradigma değişimini gerçekleştiren kuramlar, çeviribilimi dilbilimin kural ve yapısalcı yapısından kurtardılar. Çeviriyi işlevsel olarak ele alarak kendilerine *işlevsel çeviri kuramcıları* diye tanımladılar (Tosun, 2002:13-17).

“İşlevsel çeviri kuramının yaratıcıları, bu kuramın, geleneksel dilbilim kalıplarına oturtulmuş çeviri kuramlarından farklı olacağını, bu kuramla yeni paradigmalara oluşturacağını belirttiler” (Burçoğlu, 2010:59).

Yeni paradigma kuramcıları, eski paradigma kuramlarının işlevsellikten uzak olduğunu, günümüz çeviri anlayışını karşılamadığını, İşlevsellikten uzak olduğunu belirtirler. Yeni

¹² Dizge: 1. Öğeleri yada bölümleri çeşitli ilkeler uyarınca birbirine bağlı düzenli bütün;yapı. 2. Dizisel düzeydeki ilişkilerden oluşan bütün. Vardar, 2007:79

Dizge: (İng. System, Alm. System). 20.yy’ın başında Rus biçimcilerinin ortaya attığı ve Itamar Even-Zohar’ın (1990) oluşturduğu çoğuldizge kuramında kullandığı bir terim. Ferdinand Saussure’ün öğretisini temel alan dural işlevselliğin vurgulandığı dizge kavramından farklı olarak Even Zohar’ın dizge anlayışı devingen işlevselliği temel alır. Bu anlayışa göre dizge, yine Cenevre okulu çıkışlı dizge kavramındakilerin aksine, dural değil devingen, eşsüremlerle sınırlı değil artsüremlerle, türdeş değil ayrışık, tekil bir dizge değil dizgelerden oluşan bir dizge yani çoğul dizgedir. Berk, 2005:114

paradigmanın *İşlevsel çeviri kuramları* olarak bilim adamları tarafından kabul görmüştür.

Yeni paradigmanın kabulüyle eski paradigmanın işlevselliğini yitirdiği onaylanmıştır. İşlevsel çeviri kuramcıları gözlem ve argümanlardan yararlanarak oluşturdukları kuramlarda, eski paradigma kuramcıların benimsediği gibi, çeviriyi mekanik bir aktarım olarak ele alan yaklaşımlarla değil, çeviriyi insan, toplum, kültür gibi geniş yelpazede ele alan bir eylem olarak gördüler. Yeni paradigmayla beraber gösterge, dil, metin merkezli anlayış yerine, insan davranışları yer aldı. İşlevsel çeviri kuramları bu yönüyle uygulamadan kopuk kuramlardan farklıdır.(Tosun, 2002:13–17).

Çeviribilimin çeviri olgusunu açıklayıp betimlemesi¹³ ve yorumlamasıyla dilbilimin kuralcı, baskıcı anlayışından kendini soyutlar. Königsin belirttiği gibi çeviribilim kuramları, uygulamaya dönük olması gerekir. Kuramlar pratik bir süreci betimleyerek işlevsellik kazanabilir. Çeviri olayını bütünsel bir boyutta ele alan, uygulamaya dönük kuramlar, işlevsel çeviribilim kuramları olarak belirirler (Tosun, 2002:37).

1.6. Çeviribilimin Yeni Paradigma İçin Önemi

Yeni paradigma, çeviribilim alanlarında kuram kısmındadır. Çeviribilim bilimsel alt yapısını oluşturarak, kendi disiplini içinde bağımsız bir bilim dalı olmasını sağlamıştır. Bir bilim dalında olması gereken kuramsal alt yapı, yeni paradigma ile çeviribilime kazandırılmıştır. Çeviribilim ilgi alanlarını belirterek, dilbilimin bir alt kolu olarak görülmekten kurtulmuştur. Dilbilimciler Çeviribilimdeki en büyük eksikliğin kuramsal alt yapısı olduğunu belirtti. Çeviribilim, yeni paradigma değişimi ile oluşturulan kuramlarla, kuramsal alt yapısını bilimsel tabana yaydı. Yeni paradigma, çeviri anlayışındaki devrimi bağımsızlığını sağladığı çeviribilimde gerçekleştirmiştir.

Tarih boyunca sürekli farklı bilim alanlarının malzemesi olan çeviribilim, bazen felsefi bazen edebi bazende dilbilimsel gözlerle okunmuştur. Artık günümüzde çeviribilim akademik çevreler tarafından kendi programı olan, bilimsel alt yapısına sahip bir bilim dalı olarak faaliyet göstermektedir. Akademisyenler Çeviriyi sadece dilbilimsel, felsefi

¹³ Betimleme: (İng. Description, Alm. Beschreibung, Deskription). Genel olarak görgül ve tümevarımlı inceleme, özel olarak da tümceyi kuran öğelerin, anlambirimlerin, sesbirimlerin, bunlara ilişkin birleşim kurallarının dizgesel gösterimi. Yöntembilimsel açıdan, betimleme açıklamayla karşılaştır. Vardar, 2007:39

yada edebi yönden ele almayıp, bu bilim dallarından da yararlandıkları bilgileri üst başlıkta toplayıp, çeviriyi çeviribilimsel yöntemlerler ele almaktadırlar.

Yeni paradigma bağımsızlığının kazanılmasında önemli rol oynadığı Çeviribilimini geliştirmiştir. Bağımsız bir bilim dalı olarak kabul görmesini sağlamakla kalmamış yeni paradigma kuramları ile sağlamlaştırmıştır. Yeni paradigma kendi iç disiplini olan bir bilim dalında kendini daha rahat ifade edebilme imkanı bulmuştur.

BÖLÜM 2: ÇEVİRİ PARADİGMASINA GENEL BAKIŞ

Çeviri kavramı tarih boyunca çeşitli bakış açılarıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Çeviri ile ilgilenen her bilim adamı veya çeviri uygulayıcısı, Çeviriyi kendine göre tarif etmiştir ve bu bağlamda yöntemler sunmuştur. Çeviri tarihine bakmamızın asıl sebebi, Çeviri paradigmasının geçirdiği evreleri görerek, yeni Paradigmanın tarihi süreçteki gelişimini ortaya çıkarmaktır.

Babil efsanesinden¹ bu yana insanoğlu birikimlerini paylaşabilmek için ihtiyaç duyulan (Göktürk, 1994:15), kimi zaman araç kimi zaman da amaç olan çeviri, insanlık tarihine yön vermiştir. İnsanoğlu bu ihtiyacı giderebilmek için değişik dönemlerde değişik yöntemler izlemiştir.

Çeviribilimin özünü oluşturan ve üzerine kuramlar üretilen çeviri kavramı, her dönem farklı algılanmıştır. Çevirinin tek bir tanımı yoktur. Çeviri anlayışının farklı kültürler ve zamanlarda değişik olguları nitelediği yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur (Berk, 2001:13). En eski Uygarlıklardan itibaren *çeviri* varlığını hissettirmiştir, kimi zaman yaşamın bir parçası, kimi zamanda zorunluluktan dolayı ortaya çıkmıştır. Yani iki farklı dilin söz konusu olduğu her dönemde çeviri iletişimin sağlanabilmesi için kullanılmıştır (Eruz, 1999:13).

Çevirmenin ana malzemesi, somut insan yaşamıyla iç içe olan dildir. Her dil kendi içinde bir kültürü barındırır. Bu sebeple çeviri sadece dilbilimsel düzeneklerle açıklanması yeterli bir kavram değildir. Çeviri farklı toplumların, milletlerin, kültürlerin; bili, düşünme, sanat alanındaki çalışmalarını birbiriyle paylaşabilme yoludur. Çeviri ile yeni bilgiler öğrenilir. Yeni alanlara açılma imkânları sunar.

¹ Babil Efsanesi: Babil’le ilgili olarak şu sözleri okuyoruz kutsal kitapta ”ve bütün dünyanın dili bir ve sözü birdi. Ve vaki oldu ki şarkta göçtükleri zaman, Şinar diyarında bir ova buldular ve orada oturdular. Ve birbirlerine dediler. Gelin kerpiç yapalım ve onları iyice pişirelim. Ve onların taş yerine kerpiçleri ve harç yerine ziftleri vardı. Ve dediler: bütün yeryüzü üzerine dağılmayalım diye, gelin kendimize bir şehir ve başı göklere erişecek bir kule bina edelim ve kendimize bir nam yapalım. Ve âdemoğullarının yapmakta oldukları şehir ve kuleyi görmek için RAB indi. Ve RAB dedi: İşte bir kavimdiler ve onların hepsinin bir dili var ve yapmaya başladıkları şey budur ve şimdi yapmaya niyet ettiklerinden hiçbir şey onlara men edilmeyecektir. Gelin, inelim ve birbirinin dilini anlamasınlar diye, onların dilini orada karıştıralım. Ve RAB onları bütün yeryüzü üzerine oradan dağıttı ve şehri bina etmeyi bıraktılar. Bundan dolayı onun adına Babil denildi. Çünkü RAB bütün dünyanın dilini orada karıştırdı ve RAB onları bütün yeryüzüne oradan dağıttı.” . Göktürk, 1994:101

Birçok uygarlık sanatsal, bilimsel olarak dolaylı ya da direk olarak çevirilerden etkilenmiştir. (Göktürk, 1994:14–15).

“Çeviri ortak bir dildir. Yani dillerin dilidir.” (Göktürk, 1994:14).

Çeviri çok yönlü bir olgudur. Şüphe yok ki çeviri olgusu dediğimiz eylemin içerisinde devlet anlayışı, toplum yapısı, din inancı etkili olmasın. Devlet, toplum, din gerçeğiyle çeviri olayı paralellik gösterir (Tosun, 2001:26). Çeviri pek çok alanı etkileyebilecek güce sahip bir olgudur. Geçmişte yapılmış olan birçok çeviri, bilimin gelişimine ve yayılmasına katkıda bulunmuştur (Yazıcı, 2005: 8).

Çeviri, toplumların düşüncesele, sanatsal gelişimine ivme kazandırmıştır. Yeni ufuklar açmasına araç olmuştur. Kùltürler gelişimleri için değişik kaynaklardan yararlanır. Farklı dillerle, farklı kùltürlerle ilişki kurarak bu gelişimi sağlar. Yerel kùltürün yabancı bir kùltür ortamında bulunması veya yabancı kùltürün çeviri yoluyla yerel kùltüre aktarılması, kùltürler arası iletişimi ve etkileşimi sağlar. Çeviri toplumların tarihini değiştirebilecek konumdadır (Yücel, 2006:224).

2.1. Çeviri Nedir?

Çeviri (ing. "translation", "Alm. "übersetzung") kavramı hem içerik hem de sözcüksel olarak tarih boyunca değişikliğe uğramıştır. Farklı kùltür ve zamanlarda değişik algılandığı, bilinen bir gerçektir (Berk, 2005:13). Kimi zaman yüzeysel bakılmış, sadece bir dilden bir dile mekanik bir aktarım gibi algılanmıştır. Yaratıcı bir eylem olduğu göz ardı edilmiştir (Yazıcı, 2005:15).

Türkçe sözlükte *Çeviri*; "Dilden dile aktarma, çevirme, tercüme" ve " Bir dilden başka bir çevrilmiş yazı veya kitap, tercüme" (Berk, 2005:17).

Çeviri, hem sözlü hem de yazılı alanı kapsar. Bu ayrımı ilk yapan Schleiermacher'dir (Göktürk, 1994: 19). Yazılı çeviri yapan **Mütercim** ("İng. translation", Alm. übersetzung"), sözlü çeviri yapan **Tercüman** (interpreting", Alm. "dolmatescher") denir (Berk, 2005:16).

“Kimi zaman eşdeğerlilik göz önüne alınarak çeviri tarif edilmiştir. "Çeviri, kaynak metnin anlamının yorumlanmasını ve hedef metnin oluşturulmasını kapsayan bir diller arası aktarım ürünüdür" (Berk, 2005:18).

Çeviribilimin, bilimsel bir bilim dalı olmaya başlamasıyla çeviri içerik olarak daha geniş kapsamlı tarif edilmiştir. "yazılı ya da sözlü bütün çeviri türleri ve edimleri aynı temele dayanır, Bir dilde (kaynak dil) oluşturulmuş yazılı ya da sözlü iletinin belirli bir amaç ile başka bir dile (erek dil) aktarılmasıdır" (Bulut, 2008:9).

2.1.1. Çeviri Tarihine Genel Bakış

Çevirinin tanımı, tarihi süreçte çeviriyi ele alan bilim adamlarınca veya çevirmenlerce açıklanmış, her bilim adamı çeviri kavramını kendine göre tarif etmiştir. Çevirinin tam karşılığının ne olduğu, çeviri deyince ne anlamamız gerektiğini; çeviri kuramlarını oluşturan, çeviri ile ilgilenen bilim adamlarının tariflerine göre ele alacağız.

Çeviri tarihini inceleyerek, çeviri anlayışındaki değişimi gözlemleme fırsatımız olacak. Bununla birlikte tezimizin konusu olan işlevsel çeviri kuramlarının tarihteki izlerini görme imkânımız olacak. Çeviri kavramının tarihi süreçteki değişimini, Çeviri pratiğini uygulayanlara göre sınıflandırmış olan Ladmiral'in çeviribilim sınıflandırmasına (Rıfat, 2002:49–52) göre yapmayı uygun gördük.

Tarihi süreçte çeviri anlayışı çeşitli kırılmalara neden olmuştur. Çeviri ile ilgilenen birinin, çeviri tanımına bakarak, kuramın işleyişi ya da içeri hakkında az çok fikir sahibi oluruz. Çeviri anlayışındaki değişiklik bizi yeni paradigmaya götürecektir. Bugünkü paradigmanın öne çıkmasının nedeni, çeviriye dâhil ettiği yeni kavramlar olduğunu göreceğiz.

2.2. Önceki Günün Çeviri Biliminde Çeviri Etkinliği

J-R Ladmiral'in çeviribilim sınıflandırmasına göre (Rıfat, 2002:49–52) ilk bölümde, modern dilbilimin ortaya çıkışına kadar olan ki çeviri anlayışını incelemek istiyoruz. İşlevsel çeviri kuramlarının tarihteki ilk izlerini burada yakından görebiliriz. Erek odaklı yaklaşımı benimseyenlerin düşünürlerden oluşmasına rağmen, çevirmenlerin filozof olması ve kuralcı bir anlayışın içinde çevirilerini gerçekleştirdiklerini göz önünde bulundurmamız gerekir.

İşlevsel çeviri kuramcılarında Vermeer, Çeviri paradigmasını, tarihi süreçte ki *çeviri anlayışını* temel alarak 2 ana kutba ayırır.

Bunlardan birincisi, *sözcüğü sözcüğüne*² - *ad verbum* (Eflatun, Hıristiyan inancı ile "kutsal metnin değiştirelemeyeceğini veya tanrı kelamında değişiklik yapılamayacağı inancı" ve 1980'li yıllara kadar olan, *çeviri eylemi kuramından* önceki zamanın hâkim paradigması.) (Tosun, 2002:23–29).

İkincisi ise, *anlam çevirisi*³-*ad sensum* (Retorik⁴, Roma çevirisi ve günümüz çeviribiliminin hâkim paradigması olan, çeviriyi bir eylem olarak gören, *çeviri eylemi kuramıdır*. Birinci kutbu, *kaynak metne sadakat*⁵, ikinci kutbu ise *erek odaklı yaklaşım* olarak özetleyebiliriz (Tosun, 2002:23–29).

Bu ayrımın günümüzde de devam eden tartışmanın özünü oluşturması açısından, yazmayı uygun gördük. Metne sadakatten olan kaynak odaklı yaklaşım ve erek odaklı anlayış arasındaki çekişme halen devam ediyor.

Bir metnin, erek metin kitlesine özgü olmasını hedefleyen Roma retorik anlayışı ve Roma çevirisinde görülen metni aşma isteği, günümüz çeviri anlayışına hâkim olan Paradigma ile benzer özellikler gösterir. Çünkü metni aşmayı isteyen çevirmen, eseri yeniden yazması gerekir. Aynı zamanda erek dil kitlesinin beklentilerini göz önünde tutmak isteyecektir. Zira erek kitle, eserin başarılı olup olmadığına karar verecektir (Tosun, 2002:23–29).

Roma çevirisinde, kaynak metni aşmak isteyen çevirmen doğal olarak daha fazla üretmek durumundadır. Kaynak metinden daha iyisini erek metine aktarmayı amaçlar. Bunu gerçekleştirebilmesi için kendi kültürünü ifade eden erek metni göz önünde bulundurarak çevirisini gerçekleştirir.

Günümüz paradigmasında ki erek odaklı çeviri anlayışını Roma dönemi çevirmeni benimser.

² Sözcüğü sözcüğüne çeviri: (İng. Literal translation, Alm. Wörtliche Übersetzung). Çevirmenin kaynak metnin biçimsel özelliklerine bağlı kalarak ve genellikle erek dilin dilbilgisine uygun olarak çeviri metni ürettiği bir çeviri stratejisi. Sözcüğü sözcüğüne yapılan çeviri "doğal" olarak algılanan özgür çevirinin aksine genellikle yapay ve zorlama olarak algılanır. Berk, 2005:150-151

³ Anlamına göre çeviri: (İng. Sense-for-sense translation, Alm. Sinngeimesse Übersetzung). Kaynak metnin anlamının ya da "ruh"unun aktarımını öne çıkaran bir çeviri anlayışını tanımlamak için kullanılan genel terim. Berk, 2005: 91

⁴ Retorik: insanları, söylem aracılığıyla yönlendirme sanatıdır. Öztokat , 2005: 98

⁵ Sadakat: (ing. Faithfulness ya da fidelity, Alm. Treue). Erek metnin kaynak metni tam olarak yansıttığının düşünüldüğü durumlar için kullanılan genel terim. Berk, 2005:147

Buna en güzel örnek, İÖ.240 yılında, Yunanca bir eseri Latinceye çeviren *Andronicus'dur*. Odesayı Latinceye çevirirken izlediği yol çok önemlidir. Aldığı kararlar ile işlevselleştirdiği Çeviri stratejisinin bugünkü paradigma anlayışı ile paralellikleri vardır. Yeni paradigma ile oluşan *erek odaklı yaklaşımı* bu çeviride de görmekteyiz. Andronicus, erek kitlenin beğeni anlayışını göz önünde bulundurarak, İlyadayı değil Odesayı çevirmiştir (Yazıcı, 2005:32).

Odesayı, düz yazı biçiminde değil de Koşuk biçiminde çevirmiştir. ve Yunanca aslının *altılı ölçüye* dayalı olmasına rağmen, Latinlere özgü *ikili ölçüye* dayalı Koşuk biçimini tercih etmiştir. Andronicus'un çeviri öncesi ve çeviri sürecinde aldığı kararlarla, erek kitleyi, erek kültürü, çevirinin işlevselliğini göz önünde bulundurması (Yazıcı, 2005:32). Bizim için önemlidir.

Roma döneminin en önemli çeviribilimcileri Cicero ve Horatius'tur. Çeviriyi bir eylem olarak gören işlevsel çeviribilimi kuramcılarında Vermeer, *Çeviri eylemi kuramının* benzerini Ciceroda görür. Cicero'nun Metin türlerine göre çeviri stratejisi belirlemesi, eserlerinde erek kitleyi göz önünde tutması önemlidir. Cicero Bilimsel çevirilerinde *Sözcüğü sözcüğüne*, Retorik çevirilerinde *işlevselliği*, Edebi eserlerinde ise *Erek odaklı* bir çeviri olayı gerçekleştirmiştir (Tosun, 2001:31–33).

" Cicero diyalog çevirisinin yöntemi için şöyle der:"...Ben ünlü bir diyalogu çevirdim... Diyalog olarak değil konuşma olarak çevirdim... Aynı düşünceleri kendi sözcük şekillerimize uydurdum... Burada sözcüğü sözcüğüne çevirme gereği duymadım..." Bu modern düşünce ve yöntem nedeniyle kendisine saldıranlara da "'Bize, 'Yunanlılar daha iyisini üretir', diyenlere; 'Latinler daha iyisini üretmezler mi? Cevabını veririm. 'Neden bu eseri Latince okuyalım' diyenlere de, 'o zaman diğer Yunan eserlerini de neden Latince okumuyorsunuz? Sorusunu sorarım'"der" (Tosun, 2002 34).

"Çeviri sorunlarını De oratore '*Hatip üzerine*' yapıtıyla ilk gündeme getiren Cicero (İÖ.106–43) olmuştur. Ut Interpre '*çevirmen gibi*' ve Ut orator '*hatip gibi*' çeviri kavramlarını ele almıştır." (Yazıcı, 2005:34). İşlevsel çeviri kuramlarına, uygulamalarıyla paralellik gösterir. Romalı Çevirmen Ciceronun çeviri anlayışı bu sebeple önemlidir. Yunanca eserleri, Latinceye çevirilerinde yaşadığı zorluklar üzerine yaptığı bu çalışması, çeviri üzerine yapılmış ilk kuramsal yaklaşımdır (Yazıcı, 2005:34). Cicero'nun çeviri anlayışı yeni

paradigma için önemlidir.

Kutsal kitap çevirisiyle, çeviri sorununu metin türüne indirgeyen Hieronymus, kutsal kitap çevirilerinde '*sözcüğü sözcüğüne*' çeviri anlayışını benimser. Kutsal metin dışındaki eserlerde ise '*anlama göre*' çevirinin uygun olacağını belirtir. Çeviri hakkındaki bu düşünceler, metin türlerine göre çeviri anlayışının ilk kuramsal belgesi olma özelliğine sahiptir (Göktürk, 1994:18).

"Çeviri geleneğinde çağlar boyu tartışıla gelen sorun, metin türlerinden çok, çeviri yönteminin doğrudan doğruya kendisiyle ilgilidir. Yüzyıllar boyunca birçok çevirmen, ya Cicero'nun **ut interpretes** diye adlandırdığı "sözcüğü sözcüğüne" çeviri, ya da **ut orator** dediği "özgür anlam" çevirisi ilkesine bağlanmış, bunlardan birinin doğruluğunu ötekine karşı savunmuştur" (Göktürk, 1994:18).

Hieronimus ile beraber çeviri kavramı, sadık olma ön koşuluyla ya *sözcüğü sözcüğüne* yapılır ya da *anlama göre* yapılır. Bu tartışma yüz yıllar boyu sürer. M.Luther'e kadar *sözcüğü sözcüğüne* çeviri anlayışı kutsal metinlerde olmazsa olmaz ön koşuldu. Luther Kutsal Kitap çevirisinde anlama öncelik vererek bu tabuyu yıktı (Yazıcı, 2005:36).

Kutsal metinlerde *sözcüğü sözcüğüne* anlayışı, hristiyanlığın kabulü ile *sadık çeviri* anlayışı, *kaynak metne sadakat* olarak yüzyıllarca, çeviri ile ilgilenenlerin bilinçaltlarına yerleşmişti (Tosun, 2001: 28). Uzun yıllar sonra, Martin Luther ile birlikte *Kutsal kitabın çevrilmezliği* zırhı delindi ve Luther, Hieronimus'un çevirdiği Latince incili, Hieronimus'un *Kutsal metinlerde* sözcüğü sözcüğüne çeviri anlayışı şart koymasına inat, *anlam çevirisi* ile Almancaya çevirdi.

Martin Luther İncil çevirisiyle sadece Alman Çeviribilimin temellerini atmakla kalmamış, izlediği çeviri stratejisiyle de çığır açmıştır. Kutsal metinlerde tabu olan *sözcüğü sözcüğüne çeviri* anlayışını yıkmış, alman halkının anlayabilmesi için anlamına *göre çeviri* anlayışını uygulayarak, kutsal kitabı Almancalaştırmıştır. Yeni yüksek almanca için büyük öneme sahip olan bu çeviriyi, bazı kararlar alarak çevirdiğini belirtmiştir. *Sendbrief von Dolmatschen* adlı bildirisıyla, çeviri öncesi aldığı kararları açıklamıştır.

Kutsal kitap *İncil çevirisi* ile tüm alman halkına hitap eden bir dil kullandığını ve kendi yaratıcılığını çeviriye dâhil ettiğini söylemiştir. (Burçoğlu, 2010:47).

Uzun yıllar sonra Luther'in erek odaklı çeviri anlayışı ile hareket ettiğini görüyoruz. Kutsal kitabı çevirirken halkın dili olan Almancayı kullanması ve halkın anlamasını kolaylaştırmak için Almancalaştırmaya gitmesi, anlamına göre çeviri yapması, kilise baskısı altındaki çeviri uygulayıcıları için devrim niteliğindedir.

Martin Lutherin Çeviri sürecinde erek odaklı bir tutum izlemiş, Alman halkını, yani erek kitleyi göz önünde bulundurarak çeviri gerçekleştirmiştir. Luther kutsal kitabı ana diline çevirmesi ile İncil halk tarafından anlaşılmuştur. Latince yerine halk dilinde de çevirilerin yapılabileceği ve Kutsal metinlerde de *anlama göre çeviri* stratejisinin uygulanabileceğini göstermesinden çok önemlidir (Burçoğlu, 2010:47).

Eleştirel ve soyut düşünmeye başlayan bilim adamları, yazarlar; reform ve Rönesans hareketini başlamasını sağlamışlar, günümüz bilim dünyasının temellerinin atılmasına katkıda bulunmuşlardır. (Yazıcı, 2005:66). Luther zamanının bilim adamları etkilemiştir.

Lutherden etkilenecek çeviri anlayışını şekillendiren Schottel, çeviriyi araç olarak görür ve Alman kültürüne katkı sağlayacağını savunur. Schottel Çeviri uygulamalarında, Luther gibi *Almancalaştırma* yanlısı olup, Almancaya yabancı kelimelerin girmesine karşı çıkar. Daha sonraki dönemde, Gottschied, çeviriyi *işaretler(gösterge)*⁶ olarak ele alır ve *Eşdeğerliliğin* zorunlu olduğu görüşünü savunur. (Burçoğlu, 2010:47-48).

Ancak Herder, yabancı kelimelerin Almancaya girebilmesi fikrini ortaya atarak, kaynak metne bağlılık ve özgürlük⁷ tartışmalarını alevlendirir. Her dilin bir anadil gibi ele alınması gerektiğini ve her okumanın aslında bir çeviri olduğunu belirterek, çeviri olgusunun farklı boyutlarda ele alınmasını sağlamıştır (Burçoğlu, 2010:47-48). Eşdeğerlilik tartışması günümüzde hala sürmekte olup, yeni paradigma anlayışına uymamaktadır.

Aynı dönemde Goethe *West-Östlicher Divan* adlı eseri daha anlaşılır kılmak için farklı çeviri stratejileri izlediğinden bahseder. İşlevsel çeviri kuramcılarında Reiss'in metin

⁶ Gösterge: (İng. Sign, Alm. Zeichen). Genel olarak bir başka şeyin yerini alabilecek nitelikte olduğundan kendi dışında bir şey gösteren her türlü nesne, varlık yada olgu; özel olarak , dilsel bir gösterenle bir gösterilenin birleşmesinden doğan birim. Dil bir göstergeler dizgesidir. Vardar , 2007:106

⁷ Özgür çeviri: (İng. Free translation, Alm. Freie Übersetzung). Çevirmenin kaynak metnin biçiminden çok içeriğini ön plana çıkardığı çeviri stratejisi. Özgür çeviri kaynak metnin biçimsel özelliklerini dikkate almadan anlamını ön plana çıkarmasıyla sözcüğü sözcüğüne çevirinin karşısında yer alır. Berk,2005:143

türlerine benzer bir ayırım yapar. Goethe üç farklı çeviri kararını neye göre belirlediğini Şu şekilde açıklar. Birincisi, yabancıyı bize, bizim gözümüzle tanıtan. İkincisi yabancı öğelerin olduğu gibi aktarılması sonucu ise kaynak metnin olduğu gibi kopyalanması (Eruz, 1999:19).

Wilhem von Humbold ile çeviri anlayışı bambaşka bir boyuta taşınır. Humbold **Çevrilmezlik**⁸ kavramı ile Çeviride yeni bir tartışma başlatır. *Çevrilemezlik* kavramının açıklamasını, ana dilin düşünceyi belirlediğini, her kişinin dünyayı anadili ile gördüğünü ve anladığını, bu sebeple insanın dünyayı sadece anadili ile anlayabileceğini düşünmesinden ileri gelir. Böylece başka bir dile çeviri yapmak olanaksızdır (Burçoğlu, 2010:48).

Çevrilmezlik savından yola çıkarak *dil içi dünya* görüşünü ortaya çıkmıştır. İnsanların dünya anlayışını, yaşadıkları topluma göre benimsediği görüşü, zamanla toplum ve dil arasındaki bağların incelenmesini sağlamıştır. Humbold, dilin canlı bir olgu olduğunu, bu sebeple yaratıcılık, üretkenliğinin bulunduğunu belirterek, dilin devingenliğini gündeme getirmesi önemlidir.(Yazıcı, 2005:70-73).

Ayrıca toplum ve dil üzerine yapılan çalışmalar neticesinde, dilin ekinsel olarak ta ele alınmasını sağlamıştır. Göstergibilimde yapılan çalışmalar neticesinde *Çevrilmezlik* savı çürütülmüştür. "Dillerin ekinsel bağlamda ele alınması, zaman akışı içerisinde çevirilerde erek odaklı yöntemlerin benimsenmesine yol açmıştır" (Yazıcı, 2005:71). *Çevrilmezlik* savı günümüzde çevrilebilirlik⁹ savına bırakmıştır.

Bu dönemdeki diğer bir düşünür Friedrich Schleiermacher'dir. Yorumbilimin kurucusudur. Metin türlerini ayıran ve bu türlere göre Çeviri kararları alması bakımından önemlidir. *Çevirinin çeşitli yöntemleri* adlı yazısıyla, Çevirmen, metin

⁸ Çevrilmezlik: (İng. Untranslatability, Alm. Unübersetzbarkeit). Tek tek sözcük ve tümcelerden metinlere kadar bir dilden başka bir dile çevirinin mümkün olup olmayacağını tartışmak için kullanılan terim.J.C.Catford'a göre iki tür çevrilmezlik vardır; dilsel ve kültürel. Dilsel düzeyde çevrilmezlik bir kaynak dil ögesinin erek dilde sözcük ya da sözdizimsel olarak karşılığının olmaması durumudur. Dilsel çevrilmezlik kaynak ve erek diller arasındaki farklar yüzündendir. Kültürel çevrilmezlik ise erek kültürde kaynak dil metninin ait olduğu durumun bulunmamasından kaynaklanır. Berk, 2005:107-108

⁹ Çevrilebilirlik: (İng. Translatability, Alm. Übersetzbarkeit). Tek tek sözcük ve tümcelerden metinlere kadar bir dilden başka bir dile çevirinin mümkün olup olmayacağını tartışmak için kullanılan terim... popovic'e göre çevrilebilirlik metinsel açıdan, ilkinmetinler ve üstmetinler arasında var olan, gösterge ya da model oluşturma niteliği taşıyan ilişkidir. Berk, 2005:107

türleri gibi Çeviri kavramlarına açıklık getirmiştir. Yazılı çevirmene *Übersetzer* (mütercim), sözlü çevirmene *Dolmetscher* (tercüman) diye ayırmıştır (Göktürk, 1994:18-19).

Schleiermacher'e göre Çevirmen, ya okuru yazara götürmeli ya da yazarı okura götürmelidir. Yorumbilim çeviribiliminde bilimsel alt yapısına dayandığı temel kuramlardandır. Sanat ve Bilim eserlerinde okuru yazara götürmeyi amaçlar. Gündelik metinlerde ise yazarı okura götürmeyi amaçlar (Burçoğlu, 2010:49).

Schleiermacher, *anlama ve yorumlama* veya *hermenötig*¹⁰ kavramlarıyla Çeviribilime büyük katkıda bulunmuştur (Yazıcı, 2005:74).

2.2.1. Önceki Günün Çeviri Anlayışı ve Yeni Paradigma İçin Önemi

Bu dönemde yeni paradigma anlayışı için önemli gelişmeler olmuştur. Dikkat çeken Cicero, Humbold, Luther ve Schleiermacher'dir. Çeviri anlayışı ile başlattıkları düşüncesel etki, günümüzde de sürmektedir. Cicero'nun çeviri ile ortaya koyduğu görüş, günümüzde de devam eden ateşli tartışmaların fitilini yakmıştır. Cicerodan sonra, Hıristiyanlığın etkisiyle sessiz kalan çeviri etkinliğinin gücü, Luther ile tekrar canlanmıştır.

Yeni paradigma anlayışının ilk temsilcileri olarak düşünebileceğimiz çeviri anlayışına sahiptirler. Çeviri stratejileri ile bu zamanda çeviribilimin bilimsel alt yapısı olmasa da, çeviribilimci gözüyle çeviri olgusunu ele alabilmişlerdir. Cicero'nun metin türüne göre strateji belirlemesi, erek odaklı çeviri anlayışına sahip yeni paradigma için önemlidir.

Humbold'un çeviri anlayışı dilbilimsel yaklaşımlardır. Ancak dilbilim o zamanlar bilimsel alt yapısını oluşturmuş bir bilim dalı değildi. Bize göre, Kuramsal alt yapısı oluşmamış dilbilimsel görüşlerle çeviriyi ele alan Humbold ve Schleiermacher, önceki günün çeviribilimi ile dünün çeviribilimi arasında köprü durumunda olduklarını söyleyebiliriz.

¹⁰ Yorumlama: (İng. Interpretation, Alm. Interpretation). Çevirmenin anlamı ortaya çıkarmak için durumsal bilgilerini kullanarak kaynak metindeki sözcük ve bölümlere gerçek anlamı yüklediği bir çeviri işlemi. Berk, 2005:165

"*Hermenötig*, belirli bir zihin açıklığında, kendini, kitabın yazarının ya da belirli bir hayat tarzında bulunan kimsenin yerine koyma yeteneğidir. Tosun, 2007:186

Çevrilmezli savıyla öne çıkan Humboldt, yeni paradigma anlayışı ile taban tabana zıttır. Ancak *dilin devingenliği* konusundaki görüşü, birçok bilim adamına ilham kaynağı olduğu söylenebilir. Humboldt'un *çevrilmezlik* savına karşı, *çevrilebilirlik* fikrini savunanlar, *çevrilmezlik* savına karşı ürettikleri teorileri bilimsel alana yaymaları, çeviribilim açısından artı sağlamıştır.

Schleiermacher çeviriye *yaratıcılık* kavramını getirerek, çeviriyi bambaşka boyuta taşımıştır. Yorum göreceli bir kavramdır. *Anlama* ve *yorumlama* kişiye göre değişir. Söz konusu olan çevirmen olunca da durum aynıdır. Çevirmende bir insandır. Kendi birikimleri ve kültürüyle kaynak metni zihninde çözümleyendir. Schleiermacher'in çeviribilime kazandırdığı diğer bir nokta, çeviriyi gerçekleştirenleri yazılı ve sözlü olarak ikiye ayırmasıdır.

Humboldt'un dilin canlı, üretken işlevinden bahsetmesiyle, dilin devingen olduğunu belirtmesi, dil üzerine yapılan çalışmaların seyrini değiştirmiştir. yeni paradigma içinde bu geçerlidir.

2.3. Dünün Çeviribilimi ve Çeviri

Modern dilbilimin edebiyatbilimden ayrılmasıyla, çeviribilim dilbilimin bir alt dalı olarak ele alındı. Çeviri çalışmaları dilbilimsel yöntemlerle açıklandı. Bu bölümde dilbiliminin çeviri anlayışını ve çeviri kavramının değişimini gözlemleyeceğiz. Çeviribilime etki eden bilim adamlarının görüşlerini ve çeviri eylemine yaklaşımlarını ele alacağız. Dilbilimin bağımsızlığını kazanmasıyla çeviri dilbilimsel yöntemlerle açıklanmaya çalışılmıştır.

Modern Dilbiliminin kurucusu Sasse'dir. *Artsüremli*¹¹ ve *eşsüremli*¹² olarak dili incelemiştir. Dilbilim alanında, dil öğrenimine fayda sağlayacak *dil yetisini*¹³ geliştiren

¹¹ Artsüremli: (İng. Diachronic, Alm. Diachronisch). 1. Evrim açısından ele alınan, süre içinde birbirini izleyen. Örneğin ses değişimleri art süremli dil olguları arasında yer alır. 2. Olguları, süre içinde geçirdikleri evrim açısından inceleyen. Dilbilim tarihinde XIX. Yüzyıl, art süremli incelemelerin yoğun olduğu dönemdir. Vardar, 2007:25

¹² Eşsüremli: (İng. Synchronic, Alm. Synchronisch). 1. Evrim dışında ve süreden, artsüremden bağımsız olarak ele alınan, birbirleriyle aynı dizge içinde bağıntılar kuran öğeleri, olguları, vb. belirtmek için kullanılır. 2. Olguları, öğeleri evrim dışında ve süreden bağımsız olarak bir dizge biçiminde ele alan. Vardar, 2007: 95-96

¹³ Dilyetisi: (İng. Language, Alm. Sprache). İnsanın sesli göstergeler aracılığıyla ya da doğal diller kullanarak anlaşma, bildirişim sağlama yetisi. Dil yetisi hem toplumsal, hem bireysel özellikler içeren çok karmaşık nitelikli bir bütündür. Vardar, 2007:78

önemli çalışmaların temelini atmıştır. Ancak sadece gösterge dizgesi olarak ele alınan dil, toplumsal bazda iletişim aracı olarak ele alınmasına rağmen, toplumlar arası ve toplumsal bildirişimi sağlayamamıştır. *Çeviri* göstergebilimin bünyesinde, bildirişim kuramının gölgesinde ele alınmıştır (Yazıcı, 2005:).

Saussure ile birlikte, görgül veriler baz alınarak yapılan *Çeviri kuramlarında* kuralcı, baskıcı, kaynak metne bağlı, eşdeğerliliği şart koşan çeviri kuramları üretilmesine neden olmuştur

Roman Jakobson, *Çeviride Eşdeğerlilik* kavramı anlayışıyla üç çeşit çeviri türünden bahseder. diliçi¹⁴, dillerarası¹⁵ ve göstergeler arası çeviri¹⁶. Çeviriyi göstergebilimsel çerçeve oturtur (Berk, 2005: 34). Jakobson'a göre çeviri olanaklı kılan, bir insanın bir dili konuşabiliyor olmasıdır. Süreç ve ürün arasındaki bağı açılacak eşdeğerlilik arayışına girmiştir (Yazıcı:2005,78–79). İletişimin gerçeği *dil dışı dünya* açıklamaya çalışması bizim dikkatimizi çeken önemli bir gelişmedir (Göktürk, 1994:25). Jakobsana göre çeviri;

"Çeviri; Dilsel göstergelerin, başka bir dildeki dilsel göstergelerle yorumlanmasıdır" (Berk, 2005:34).

Çeviri ve anlık süreci gündeme getiren Chomsky, dilbilime devingenlik kazanmıştır. Çeviri sürecinin dikkate alınmaya başlanmasını sağlaması son derece önemlidir. Çeviri kuramının Chomsky ile beraber yön değiştirdiğini söyleyebiliriz. Eugene Nida, Chomsky'nin modelinden yararlanmıştır. *Bildirişim kuramından*¹⁷ da yararlanarak iki aşamalı bir çeviri stratejisi izlemiştir (Yazıcı, 2005:81).

Çevirmen önce kaynak metni çözüp, derinsel anlamına ulaşmalıdır. Daha sonra erek metni temel alarak, bu derinliği erek metinde de yakalamalıdır. Erek metni de ön planda

¹⁴ Diliçi çeviri: (İng. Intra-lingual translation, Alm. Intra-lingual Übersetzung). Bir dildeki göstergeleri, yalınlaştırma, güncelleştirme vb. amacıyla, aynı dil içinde başka göstergelerle yeniden söyleme edimi. Göktürk, 1994:110

¹⁵ Dillerarası çeviri: (İng. Inter-lingual translation, Alm. Inter-linguale Übersetzung). Bir doğal dilin göstergelerini başka bir doğal dilin göstergeleriyle yorumlama edimi. Göktürk, 1994:110

¹⁶ Göstergelerarası çeviri: (Inter-semiotic translation, Alm. Inter-semiotische Übersetzung). Bir metindeki kaynak dil göstergelerini dildışı göstergelerle yorumlama edimi. Göktürk, 1994:111

¹⁷ Bildirişim: (İng. Communication, Alm. Kommunikation). Konuşucuyla dinleyici arasında bildiri alışverişi; karşılıklı bildiri aktarımı; bildirim eyleminin çift yönlü görünümü.(iletişim de denir). Vardar, 2007:43

tutması bakımından önemlidir. Biçim ve içerik açısından *biçimsel eşdeğerliliği*¹⁸, erek dilde kaynak metnin aynısının hissedilmesi içinde *devingen eşdeğerlilikten*¹⁹ söz eder. (Yazıcı, 2005:82-83).

Böylece kutsal metinleri, erek kitlenin daha iyi anlaması için erek kültüre uyarlaması söz konusudur. Kutsal metnin kaynak okurda gösterdiği etki, erek metinde erek kitle için yaratılması gerekir (Yücel, 2007:43). Devingen eşdeğerlilik ile çeviride kültürün önemini belirtmiş. İncil cümlelerinde erek okurun, anlama, dizgi ve kültürel yapısını göz önünde bulundurması gerektiğini belirtmiştir (Yücel, 2006:230). Çeviri anlayışları şu şekildedir.

"Çeviri, kaynak dil iletilisine en doğal karşılığın alıcı dilde, öncelik anlam, sonra biçimin ön plana alınarak yeniden üretilmesiyle oluşur" (Berk, 2005:46).

Popovic metinlerarasılık kavramını gündeme getirmesiyle dikkat çeker. Eşdeğerliliği de dört sınıfa ayırmıştır. Çeviri metnini, iki farklı alayım tarafında oluşturulduğundan bahseder (Yazıcı, 2005:83). Çeviride *kaydırma*²⁰ kavramını da kullanmıştır. Kaynak metin ve erek metin arasındaki zamansal ve kültürel farklılığın olması durumunda, çevirmenin kaydırma yapabileceğinden bahseder (Berk, 2005:40–43).

Çevirmenin erek kültürü göz önünde alarak çalışma yaptığını belirterek, çevirmenin yaptığı kaymaların içerik olarak sadece dilsel değil, metinsel ve kültürel de olduğunu belirtir. Popovicin, Eşdeğerliliğin hâkim olduğu bir paradigmada, bu tür bir söylemde bulunması çok önemlidir. Çeviri anlayışı şu şekildedir (Berk, 2005:40–43). Popovic'e göre çeviri demek,

" Bir metnin, biçimsel modeli kurulacak biçimde yeniden kodlanmasıdır" (Berk, 2005:40).

L.C. Catford, günümüz Çeviribilim eğitiminde görülen Çeviri Amaçlı Metin Çözümlemesinden bahseder. Edimselliği ön plana getirerek, eşdeğerlilik bağlamında *dil*

¹⁸ Biçimsel eşdeğerlilik: (İng. Formal equivalence, Alm. Formale Aequivalenz). 1. Eugene A. Nida'ya göre; hem biçim hemde içerik olarak dikkati iletilinin kendisine çeker ve çeviri metinde iletilinin bu özelliğinin korunmasını amaçlar. 2. Werner Koller'e göre; metnin biçim ve estetiğine bağlı olan biçimsel eşdeğerlilik kaynak metnin bireysel biçimsel özelliklerini içerir. Berk, 2005: 98

¹⁹ Devingen eşdeğerlilik: (İng. Dynamic equivalence, Alm. Dynamische Aequivalenz). Amaç dilde doğal bir etkinin uyandırılmasına yönelik, alıcının dilsel alışkanlıklarıyla beklentilerini karşılamaya öncelik tanıyan çeviride geçerli ölçüt. Göktürk, 1994:109-110

²⁰ Kaydırma: (İng. Catachresis, Alm. Katachrese). Bir adın, çeşitli biçimlerde kurulan bir benzerlik bağıntısı aracılığıyla bir başka olguya ilişkin olarak da kullanılması. Vardar, 2007:133

dışı etkenlerde ele alır (Yazıcı, 2005:87). Kaynak metnin erek metinde oluşturduğu eşdeğerlilikten bahseder. Metin kavramı her ne kadar merkeze oturtulmuşsuda, eşdeğerlilikten vazgeçilmemiş ve özellikle vurgulanmıştır (Berk, 2005:44). Catford çeviri tanımını şu şekilde izah eder,

"Çeviri, Kaynak dildeki Metinsel malzemenin yerine erek dildeki eşdeğer metinsel malzemenin konulmasıdır"(Berk, 2005:44).

Werner Winter, eşdeğerliliği temel alır. Kaynak metindeki bir yorumu erek dilde eşdeğer bir yorumla yer değiştirir. Biçimsel kaymaların olup olmadığı önemli değildir, çevir tek dil için geçerli olsa bile mümkündür. Aşağıdaki çeviri tanımıyla Winter, erek metinde eşdeğerlilikten bahseder (Berk, 2005:45).

"Çeviri yapmak, etrafımızı saran içimizdeki yer alan evrenin bir parçasına ait bir yorum şeklini, mümkün olduğunca eşdeğer bir başka yorum şekliyle değiştirmektir." (Berk, 2005:45). Etrafımızı saran ve içimizde yer alan evren diyerek çevirinin dil dışı etkilerinin de çeviriye dâhil edilerek yorumlanması gerektiğini belirtiyor. Dil dışı etkenlere dikkat çekmesini, paradigma değişimi açısından önemlidir. Newmark, Koller gibi *çeviri amaçlı metin çözümlemesini* ele alır ancak kaynak odaklı bir tutum izler. Çeviriyi iki yoldan ele alır. Birinci kısımda metin türleri, çeviri süreci gibi konuları inceler. İkinci bölümde ise çeviri örnekleriyle uygulama alanına yönelik çalışmalar sunar (Yazıcı, 2005:99–101).

Bildirişim kuramı merkezli çeviri anlayışının sonuncu, Eşdeğerliliği sözcük bağlamında ele almış, çeviri sürecini, çeviri öncesini dâhil etmemiştir. *Anlamsal*²¹ ve *iletişimsel*²² çeviriden bahseder. Anlamsal çeviride, kaynak metne sözbilimsel ve anlamsal bağlılık söz konusudur (Yazıcı, 2005:99-101).

Erek metnin elverdiği şekilde, bu bağlılık uygulanarak çeviri gerçekleştirilir. İletişimsel çeviriyi de akademik bir çalışma olarak görür, ileti üzerine odaklanır (Yazıcı, 2005:99–101). Newmark Kaynak metin odaklı bir çeviri üretmeye çalışmıştır. Çeviri sorunlarını, kaynak metin penceresinden baktığı için günümüz çeviribilim için yetersiz kalmıştır.

²¹ Anlamsal çeviri: (İng. Semantic translation, Alm. Semantische Übersetzung). Kaynak metnin anlam ve söz dizimine olabildiğince yakın, erek metne aktarıldığı çeviri türü. Berk, 2005:91

²² İletişimsel çeviri: (İng. Communicative translation, Alm. Kommunikative Übersetzung). 1. Çeviriyi toplumsal bağlam içinde yer alan iletişimsel bir süreç olarak gören her türlü yaklaşım. 2. Kaynak metnin kaynak dil okurları üzerinde yaratılmasını amaçlayan çeviri türü. Berk, 2005:128

1950 yılında Avrupa ve Amerika da yaygınlaşan *bilgi kuramı* ile ortaya çıkan "bilgisayar çevirisi" çalışmalarıyla, çeviri kuramı, dilbiliminin alt dalı olarak bilgisayar çevirisine yardımcı alt dal olarak belirlenir. Bilgisayar çevirisinde Otto Kadenin belirttiği üç aşama vardır. İlk aşama metnin düzgüsünü çözümlenmek. İkinci aşama çeviri ve son aşamada erek metinde tekrar düzgülenmesi yani, kaynak dilin çözümlenerek bir formül halinde erek dilde tekrar oluşturulmasını sağlamaktır (Burçoğlu, 2010:53–54).

Düğü değişimini sağlamak için, çevirmen pozisyonundaki bilgisayar, iletişim edimini gerçekleştirendir. Almanya'daki temsilcilerinden olan Otto Kade, farklı iki dilde örtüşme sorunu yarasada bilgi içeriğinin değişmezliğini savunur.(Burçoğlu, 2010:53–54).

2.3.1. Dünün Çeviribiliminin Çeviri Anlayışı ve Yeni Paradigma İçin Önemi

Sassure ile modern bir bilim dalı olan dilbilimi, çeviri anlayışına dilbilimsel metotlarla yaklaşmıştır. Hızla gelişen teknoloji ile açığa çıkan bilgi transferinin sağlanma ihtiyacı, dilbilimcileri çeviri anlayışına bilimsel kuramsal üretmeleri ile ivme kazandı. Bilimsel tabana yayılan çeviri çalışmaları, sadece dili araştırma konusu yapan dilbilimcileri, çeviri araştırmalarını dil bağlamında sürdürdükleri için, *dil dışı öğelerin* göz ardı edilmesine neden oldu.

Çevirinin özünde dil vardır ancak yalnız değildir. Dilbilimciler, yüzyıllardan beri süregelen, çevirinin sadece bir dilden başka bir dile aktarım olarak anlayışı bilimsel kavramlarla kanıtlamaya çalıştılar. Çeviride kalıplaşmış olan kaynak metne bağlılık bilimselleşti! Ne yazık ki çeviriyi sadece dil olarak algılamamız, resmin tamamını görmemizi engeller.

Denizin sadece sudan oluştuğunu söylemek, içinde yaşayan canlılara haksızlık olur. Sadece görünen suyu ele alarak, denizin = sudur dememiz eksik bir ifade olur. Çok yüzeysel olur. Çeviride de böyledir. Sadece dil aktarımı olarak göremeyiz. Çevirinin sadece dilden ibaret olduğunu söylemek, çevirinin içindeki derinliği görmememiz demektir.

Dilbilimsel yaklaşımlarla ortaya çıkan çeviride eşdeğerlilik kavramı içerik olarak zaman içinde değişse de, çevirinin derinliğine inememiştir. Yeni paradigma ile beraber çeviri anlayışındaki bu boşluktan, yüzeysizlikten kurtulmuş, çeviriyi dil ötesi olgularla ele

olarak, çevirinin derinliğine inilmiştir. Dilbilimin çeviribilime dolayısıyla yeni paradigmaya katkısı tabii ki vardır.

Dilbilimin çeviribilim bilimsel alt yapısında ki payı hiç küçümsenemez dilbilim ile yeni paradigma arasında usul yönden farklılık var. Her ikiside kullandığı malzemeyi, yani çeviriyi farklı yorumluyorlar. Bu tıpkı iki farklı aşçı tarafından, aynı malzemeler kullanılarak yapılan farklı yemekler gibi. Dilbiliminin aşçısı yemeğin şekline önem veriyor, çeviribilimci ise lezzetine yani insanların zevkine göre, damak tadına göre üretiyor.

Dilbilimsel yöntemlerin en olumlu yönü Bilgisayar çevirisinde karşımıza çıkar. Teknolojinin hızla ilerlemesi ile açığa çıkan çeviri ihtiyacını karşılamaya yönelik pratik çözümler üretilmek istenmiştir. İletişimin en hızlı kaynağı şüphesiz ki internettir. İnternetin tüm dünyada hızla yayılması ve internetin yaşamımız içerisindeki hızlı yükselişi, bilgi paylaşımını zaman ve mekân sınırlaması olmadan kolay ulaşabilme imkanı sağlamıştır.

Bilim adamları bilginin kısa sürede anlaşılması için çeviri programları geliştirmişlerdir. Her ne kadar bu durum olumlu gözükse de yeni paradigma ile ortak özelliklere sahipse de sonuç olarak ters düşmektedir. Örneğin internet kullanıcısı internette gördüğü bir yabancı metni anlamadığı için çeviri programını kullanıyor ve metinde ne demek istediği hakkında az çok bilgi sahibi oluyor.

Bir kaynak metnin bilgisayar yardımıyla erek metne dönüştürülmesi, erek kitleye kaynak metindeki bilgiyi aktarmak amacı dâhilinde hedefine ulaşmış oluyor. Bu özelliği ile yeni paradigmaya benzese de, sonuçta ortaya çıkan erek metin dil dışı etkenlerden arındırılmış olarak sadece göstergelerle formüle edilmiş bir metindir. Sözcüğü sözcüğüne çeviri anlayışının, kaynak odaklı çeviri anlayışının esirliği dahilinde çeviri gerçekleşmiş olur. Uzman çevirmen yerine geçen Bilgisayarın çeviri sürecinde alacağı kararlarda eksik kalması, çevirmenin sezgisel, yorumsal, kültürel birikimlerinden muaf olması yeni paradigma ile ters düşer.

Kaynak metnin bilgisayar yardımıyla erek metne çevrildiğinde ortaya çıkan anlamsız ya da alakasız metinler, bilgisayar çevirisinin henüz yeni paradigmaya alternatif olacağı söylenemez. Bilimadamlarının Bilgisayarlarında insanlar gibi düşünebilmelerini,

öğrenebilmeleri ile ilgili çalışmaları bilinmektedir. Sanal Zekânın geliştirilip, bilgisayarların da insanların sahip olduğu yetilere sahip olmalarıyla, bilgisayar çevirisinin ileriye dönük daha saygı değer çeviriler yapabileceğini söyleyebiliriz.

BÖLÜM 3: BUGÜNÜN ÇEVİRİBİLİMİ VE YENİ PARADİGMA

Çeviribilimin bugünkü çeviri anlayışına yön veren kuramları ele alarak, paradigma değişimini kuramsal düzeyde incelemek istiyoruz. Kaynak sıkıntısı ve yabancı dil sorunu ile karşılaştığımız durumlarda, Türkiye deki güvenilir kaynaklara başvurduk. Amacımız çeviri kuramlarını derinlemesine incelemek değil, yeni paradigmada oynadıkları rolü ortaya çıkarmaktır.

Çeviri kuramına nasıl baktıkları, çeviri uygulamalarını ve çeviri anlayışını öğrenerek, hangi temelde gerekçelendirdiklerini gözlemledik. Çeviribilime yön veren anlayışı yakından tanıyarak, çeviri paradigmasının değişimini, günümüzde hangi düzlemde ele alındığını görmek istiyoruz.

Çeviribilim, dilbilimin bir alt dalı olarak ele alınmasından kurtularak kendi prensipleri olan bir bilim dalı olarak çeviriyi ele alması, çeviri anlayışında keskin değişiklikler olmuştur. Çeviri anlayışındaki bu değişikliklerin kuramcıları, çeviribilimin bilimsel alt yapısını oluşturdular. Çeviri anlayışındaki yeni görüşleriyle şekillendirdikleri kuramlarını, bilimsel temele dayandırarak geliştirdiler.

3.1. Çeviri Eylemi Kuramı

1984 yılında yazdığı " Çeviri Eylemi kuramı ve Metodu " kitabıyla, çeviribilimde yeni bir sayfa açan Holz-Maenttaeri, günümüz paradigma anlayışının, kurumsal olarak ilk örneği diyebiliriz.

Yani "işlevsel çeviri kuramlarının" ilk temsilcisidir. Yeni paradigma anlayışının en belirgin özelliği, Çeviri kavramına getirdiği yeniliklerdir. Çeviri durağanlıktan kurtulmuş, toplumsal işbirliği ile içinde çeviriyi etkileyen dış faktörlerinde bulunduğu bir eylem konumuna gelmiştir

Bu eylemi gerçekleştiren *çevirmen*, uzman konumuyla hem kaynak metin hemde erek metne hâkim olan, kültür taşıyıcısı durumundadır. *Çeviri eylemi kuramıyla* beraber, çeviribilimin kuramsal alt yapısının oluştuğu ve Çeviri kavramını, çeviribilimci gözüyle ele almıştır.

" Çeviri eylemi (translatorisches Handeln) tanımlanırken bir yanı iletişim kuramının temel öğelerine yaslanmakta, öte yanı işlevselliğe ve amaçlılığa dayanmaktadır" (Akbulut, 2004:28).

Maenttaeri, Çeviri Eylemi Kuramını oluşturduğu yıllarda, çeviride hakim paradigma *kaynak odaklı* yaklaşımlardı. Dilbilimsel metotlarla *çeviri* kavramını açıklamaya çalıştılar. Çeviri tarihini göz önüne aldığımız zaman, dikkatimizi çeken iki önemli nokta vardır.

Birincisi çevirinin bir dilden diğerine mekanik bir aktarım olarak ele alındığı. İkincisi, çeviri olayını gerçekleştiren çevirmenin pasif konumudur. Maenttaeri bu eksikliğin farkına vararak, Çeviri kavramını toplumsal boyuta taşımış, çevirmeni de uzman konumuna getirmiştir.

" Maenttaeri: Ben bilinçli olarak sözü edilen kuramcılardan farklı bir açıdan ve başka bir amaçla ilerlemekteyim. Burada bireyin işbirliği ve iletişim edincini temele koyarak, çeviri eylemi için değerlendirme çabasıyla bir yaklaşım sergiliyorum. (...)...Toplumsal olayların etkisiyle ve toplumsal bağlamda eylemde bulunan birey; dizge içinde dizge olarak tanımlanmalıdır. Bir bireyin kültüre uyum süreci, diğer bireylerin kültüre uyum sürecinden ayrılır, onun toplumdaki yerini almasında diğer bireylerin rolü de vardır. Bu saptamayla çeviri eylemi için temel koşullar tasarlanabilir, çünkü birey çeviri eylemiyle kendi dizge sınırını, kültür engellerini aşar. Kültürü aşan böyle bir eylemin işleyişi, farklı durumlarda farklı olacaktır. Dar anlamda durum bağlamındaki tüm karşılıklı etkileşimler, işbirliğinin aracısız karşılıklı yönlendirmesine izin verirler. Çeviride söz konusu olan, metinlerin belli bir durum bağlamında uzman tarafından üretimidir. Uzman eylemi olarak çeviri, bir yandan, bireyin temel yetenekleriyle bağlantılıyken, diğer yandan da işbirliği yapan uzmanlaşmış bireyin bilgisine gereksinim duyar" (Tosun, 2002:90–91).

Çeviri dizgeye bağlı bir aktarım aracı olarak görür. Dönüşüme ve değişime açık olan dizge kavramıyla, çeviride hem metin yapısı hem de toplumsal işleviyle alakalı dizge kastedilir(Tosun, 2002:90, 104).

Çevirmen kültür engellerini aşarak, erek kültürü göz önünde bulundurarak oluşturduğu, kültürler arası iletişimi yani eylemi gerçekleştiren uzmandır. Maenttaeri, çevirmeni

uzman olarak belirtmesi, yeni paradigmanın dikkat çeken özelliğidir. yeni paradigma, kaynak odaklı yaklaşımı benimsemez. Kaynak metin. Kendi dizgesinde işlev kazanır. Oysaki çeviri, erek kitleye hitap eder ve işlevsel olabilmesi için erek kültür gerçeğiyle ele alınır (Tosun, 2002:90-104).

" Maenttaeri; Eğer söz konusu olan ve bu çalışmada da olacak olan erek kültür ise, o zaman; nerede çevirmenin çıkış noktasını oluşturan kaynak metin, diye sorulabilir(...),kaynak metin kaynak dünyanın bir parçası, onun içinde ve onun sayesinde yaşayan, bir ürün olarak işlev görür. Kaynak metnin işlevi, kendi dünyasında geçerli olgular olarak görülebilecek iletiler taşımaktadır. Erek metnin işlevi ise, erek dünya için iletiler taşımaktır. Kaynak kültürdeki aynı iletileri, benzerlerini veya diğerlerini aktarmak metin aracılığıyla oluşan işbirliğiyle belirlenir" (Tosun, 2002:91).

Erek odaklı bir tutum sergilemesi, Eski paradigmanın çıkış noktası olan kaynak odaklı çeviri anlayışının, yeni paradigmayla terk edildiğini gösterir. Uzman konumundaki çevirmen, Kaynak dizgedeki iletiyi, işbirliği ile erek dizgede işlevini yerine getirmesidir. Çeviri bir süreçtir ve işbirliği ile üretilir. Çeviri yapan insan yani çevirmen bilinçli bir eylemde bulunur.

".Maenttaeri'ye göre; (...),Çeviri eylemi bizim kuram oluşumunda eylemde bulunan birinin eylemsel ve iletişimsel işbirliğiyle ürettiği işlevsel olarak betimlenen bir süreçtir (...),Çeviri eylemi ve eylemde bulunan biri olarak çevirmen açısından sözü edilen bu yol yine, kültürler arası aktarım için işlevine uygun metnin üretimi amacıyla eylem kuramı olarak çeviri kuramına götürür. Çeviri temelde devamlı kültürel aktarımdır. Bu çeviri her durumda belli çeviri amaçlarıyla tanımlanabilir. Çeviri ürünleri ancak ve ancak, mevcut bir amaca, uygulanan yöntem ve mevcut ereğe göre göreceli değerlendirilebilir. İyi çeviri yoktur. Her çeviri, her topluma göre farklı olarak değerlendirilir" (Tosun, 2002:94-97).

Maenttaeri, çeviri eyleminin, çeviri sürecinde bir amacı ve işlevi olduğunu belirtir. Çeviri amaçlar doğrultusunda işlevsellik kazanır. Her çeviri bir kültür aktarımıdır ve belli bir amaç doğrultusunda yapılır. Yeni paradigmanın, çeviri metni göreceli olarak görmesi son derece önemlidir. Maenttaeri, Çeviri eylemi kuramına görecelik katması, erek metnin belli ölçütlerle değerlendiren, kaynak metin odaklı diğer kuramlarda farklı olduğunu gösterir.

Maenttaeri, toplumsal işbirliğinden bahseder bu yeni paradigmanın çeviri anlayışına getirdiği farklı bir kavramdır. Çevirmen metni, sadece dilsel öğeleri kullanarak bir aktarım yapmıyor. Maenttaeri, çeviri sürecine, toplumsal işbirliğini katarak, işvereninde dâhil ediyor. Yeni paradigma, kültür, eylem, amaç, iletişim ve toplumsal işbirliğini çeviri sürecine dahil ederek, çeviri eylemini, çeviri sürecinde çok yönlü ele alınmasını sağlamıştır.

"(...),Toplumsal işbirliği amaç odaklı olarak gerçekleşir. En üst ölçüt *amaç odaklı işbirliğidir*. Bir önemli nokta da şudur: buradaki araştırma çerçevesinde işbirliği, geniş anlamda, işbirliğinin *eşgüdümlemesidir*." Tosun, (Tosun, 2002:98).

3.1.1.Çeviri Eylem Kuramının Alt Yapısı

Maenttaeri, Rehbein'nin genel eylem kuramı modelinin öncül alt yapısını alarak, çeviri eylemi kuramını temellendirmiştir (Tosun, 2002:99).

Eylem Kuramı

Eylemi Kuramı ile kuramsal bir anlayış söz konusudur. Maenttaeri'nin öne çıkardığı işbirliği Çeviribilim için yeni bir kavramdır. Çeviri bir insan eylemi olarak görülür. Çeviri işbirliği ile sürer. Lasswell-formu¹ yöntemi ile Mentrup zincirleme soruları (kim, nerede, ne zaman, neyi, niçin, hangi amaçla yapıyor) eylem kuramında uygulanır. Vermeer şu şekilde uygulamıştır.

- 1- Çeviriye gereksinim duyanlara uygulanır; kim, nerede ve ne zaman, ne amaçla, neye hangi şekilde gereksinim duyar
- 2- Bir çeviriye üretene-çevirmene; kim, nerede, nasıl, niçin, neyi, ne ile hangi araçlarla, hangi şekilde
- 3-Bir metnin kendisine uygulanır; ne, nerede, kime, ne zaman, ne için, hangi şekilde kullanılıyor (Tosun, 2002:73).

¹ Laswell formülü: Abd'li siyasal bilimci Harold Laswell 1948'de, iletişim sürecini açıklamak için bir formül oluşturmuş ve iletişimin etkilerinin ya da çıktılarının, bilgilendirme, eğlendirme ya da ikna etme türünde çeşitlilik göstereceğini öne sürerek diğer bütün kuramların gelişmesine ışık tutmuştur. Laswell'e göre, "Kim neyi hangi kanaldan kime hangi etkiyle söyler? Sorularının yanıtları iletişim sürecini oluşturur. Akarsu, 2001: 37

Kültür ve Çeviri Eylemi

Çeviriyi toplumsal bazda ele alan Maenttaeri, kültür kavramına dikkat çekmiştir. Vermeer'in çeviri eyleminde kültür anlayışını benimsemiştir. Çeviri metnin oluşumunda kültürel unsurun mutlaka göz önünde tutulmasını vurgulamıştır. Çevirinin kültürel bir aktarım olduğunu ve dilin üst kavramı olarak ele almıştır(Tosun, 2002:101).

İletişim ve Çeviri Eylemi

Maenttaeri, dilin devingenliğini temel alır. Dil, yaratıcıdır, üretkendir ve dinamik bir yapıya sahiptir. Tüm dilsel eylemlerde kültür vazgeçilmez unsurdur (Tosun, 2002: 96). İletişim, çeviri vasıtasıyla gerçekleştiği için dolaylı bir iletişimdir. Uzman çevirmen iletişim sayesinde toplumsal işbirliğini sağlar ve çevirmen amacına ulaşabilmesi için iletişimi araç olarak kullanır. Çeviri toplumsal işbirliğini sağlayan bir iletişimdir. Çeviriye ihtiyaç duyardan, çevirinin ulaştığı kitleye kadar, toplumsal işbirliğinin sağlanabilmesi için iletişime ihtiyaç duyulur. Herhangi bir kişi, başka biriyle bir eylem planı içine giriyorsa, bu konuda anlaşmak ve uzlaşmak zorundadır. Yani çevirmene sipariş veren, çevirmen ve erek kitle toplumsal işbirliği içerisine girdikleri zaman, iletişim kurmak zorundadırlar.

Görecelik Kuramı ve Çeviri Eylemi

Çeviri eyleminin kültürel olması ve çeviriyi gerçekleştirenin bir insan olması, çeviri anlayışının göreceli olarak algılanmasına neden olur ve mutlak doğru çeviri anlayışından uzak tutar. Çeviri erek kitle için vardır ve erek kültür normları göz önünde bulundurularak gerçekleşir. Bunun için belli kriterlerle çizilmiş, eşdeğerlilik kaygısı aranmaz. Buda çeviri eylem kuramının erek odaklı anlayışa sahip olduğunu gösterir.

3.1.2. Çeviri Eylemi Kuramında Toplumun Rolü

Maenttaeri, Çeviri eylemi kuramıyla toplumsal bir işten bahseder. Yapılan bu iş, bir işbirliği ile işlev kazanır. Amaca yönelik toplumsal bir eylem olarak çeviriyi, kültürler arası iletişimi sağlayabilecek yetiye sahip, uzman konumundaki Çevirmen gerçekleştirir. Kuramın en temel kavramlarından biri toplumsal işbirliğidir. Metin üretemeyenler ya da amacına uygun çeviri yapabilecek konumda olmayanlar,

Profesyonel pozisyonda bulunan çevirmenden, metni işlev görecek şekilde çevirmelerini isterler.

İşte burada söz konusu olan toplumsal işbirliği vardır. Çeviri sadece çevirmenin olduğu bir eylem değildir. Ortaklaşa yapılan bu eylem, bir iç içe geçmiş halkalar gibi ya da domino taşları gibidir. Bu eylem toplumun birer ferdi olan; çeviriye ihtiyaç duyan, işveren, çevirmen, çeviriye kullanacak ya da okuyacak olan. Maentteri bu durumu şöyle açıklar,

"Metnin üretimi üst bir amaç tarafından yönlendirilen bir eylemdir. Bu amaç, motive olmuş bir birey tarafından çeşitli bağlamlar değerlendirilerek bulunur. Ortaya eylem yapmak için bir plan ve bununla birlikte hedeflenen bir amaç çıkar. Çeviri için eylem planında işbirliğinin, önde durması gereği vardır. Çünkü aksi takdirde iletişim gerçekleşmez(...), Amaçladığımız kuram oluşumunda çeviri eylemi, toplumsal organizasyon içerisinde bir işlev üstlenir ve buradan çıkarak işbirliği örneği olarak, amaçlı bir eylemdir. Metinler, kültürler arası iletişim için bir uzman katkısı olmaksızın işlevsel ya da akılcı üretilemeyeceklerinden, çevirmenler işbirliği partneri olarak kullanılırlar. Bu bakış açısı bizim kuramımız için temeldir, çünkü çeviriye duyulan gereksinimler, işbirliği eyleminin iletişimsel yönlendirme süreçleri bağlamında ortaya çıkarlar" (Tosun, 2002:110-111).

Maenttaeri'ye göre çeviri sürecinde çevirmen yalnız değildir ve çeviri kararlarını tek başına almaz. Çevirmen kendisine verilen ürünü işbirliği içinde erek metne, ısmarlayan kişi dolayısıyla erek kitle için çevirir. Söz konusu çeviri, erek kitle için üretileceği için, erek kitlenin normları geçerlidir. Çoğul bir işleve sahip olan ürün, karmaşık bir eylem yapısına sahiptir.(Tosun, 2002:112–113). Başka bir eylem ürünü olan kaynak metin ürünü ile erek metin ürünü olan çeviri eyleminin eşdeğer olması beklenemez.

3.1.2.1. Çeviri Eylemini Gerçekleştirenler

Holz-Maenttaeri, çeviri eylem yapısı için alt kilit rolden bahseder.

- Çeviriye başlatan/gereksinim duyan
- Çeviriye ısmarlayan
- Kaynak metni üreten

— Çevirmen

— Erek metin kullanıcısı

— Erek etin alıcısı

Rollerden en önemlisi, çeviriyi başlatandır sorumluluk ve karar yetkisi ondadır (Tosun, 2002:113).

Yukarda bahsettiğimiz gibi, çeviri sürecinde çoğulcu bir katılım söz konusudur. Sadece çevirmenin söz konusu olduğu bir çeviri anlayışı yoktur. Toplumsal işbirliği bireysel olmaz. Çeviri, çevirmenle değil, çeviriye ihtiyacı olan, gereksinim duyanla başlar ve tüm çeviri sürecinde etkili olandır. Kuramın erek odaklı olmasının kaynağında bu vardır.

Çeviri erek kitle içindir. Çeviriyi başlatan erek kitlenin ihtiyacıdır. Bu ihtiyacı gidermek isteyen işveren, çevirmene sipariş verir. Kaynak metnin rolü olmadığından, çevirmen metni erek kitleye göre, işlevine uygun bir şekilde, sorumluluklarını bilen uzman bir kişi olarak gerçekleştirir. Çeviri erek metin kullanıcısı ile erek kitleye ulaştırılır.

Daha da somutlaştıracak olursak, uluslar arası yayın yapan ve İngilizce yayınlanan bilimsel bir dergiyi ele alalım. Bilimsel gelişmeleri takip etmek isteyen Türk insanı yeterli İngilizce bilgisine sahip olmadığı için veya dergideki bilimsel terminolojiyi bilmediği için, İngilizce yayın yapan bilimsel derginin Türkçe versiyonuna ihtiyaç duyar.

Yayın evi bu istek doğrultusunda, uzman çevirmene, derginin Türkçeleştirilmesi yani çevrilmesi için sipariş verir. siparişi alan çevirmen, erek kitleyi baz alarak çeviriyi gerçekleştirir. Yayın evi, çeviri metinleri, yayına hazırlar, erek kitle okuyucusuna sunar yani satarlar, erek kitlede çevirtilen metinleri okur. Böylece Maenttaeri'nin dediği gibi toplumsal bir eylem toplumsal işbirliği ile gerçekleşmiş olur.

Yukarıda bahsettiğimiz Çeviri eylemi kuramını bir güncel bir örnekle açıklamak istiyorum. Akademik bir dergide çeviriye bilimsel bakışı anlatan bir makalede, Türkiye de yayınlanan bir filmde bahsediyor. Makalede geçen süreci, çeviri eylem kuramını uygulayarak açıklamak istiyorum.

"Geçtiğimiz haftalarda Sinemalar da Walt Disney yapımı bir çizgi film gösterildi, her ara tatilde olduğu gibi. Mulan adındaki genç kızın geleneklere başkaldırarak

kadınısı bir kahramanlık sergilediği bu fil eski Çin'de geçiyor. Filmde Çinliler kültürün temsilcisi ve kendilerini Çin Seddi'yle yağmacılara karşı koruyorlar. Çin Seddi'ni aşp Çin'e saldıranlar Hunlar. Ama filmi izleyen çocuklarımız bunun pek farkına varmamışlar, çünkü filmin alt yazısında Çin'e Hunlar değil Moğollar saldırıyor" (Kurultay, 200:80).

Filmin içeriği böyledir. Ben filmin içeriği ya da bunun hakkında yapılmış görüşlere değinmeyeceğim. Burada görmek istediğimiz çeviri eyleminin nasıl, neye göre, kim için gerçekteleştiği. Maenttaeri çeviri eyleminin toplumsal bir rolü olduğunu vurgular. Çeviri sürecine baktığımızda,

Çeviriyi başlatan ya da gereksinim duyan: İngilizce çocuklar

Çeviriyi ismarlayan: Walt Disney

Kaynak metni üreten: film yazarı

Çevirmen: ingilizceden türkçeye çeviren

Erek metin kullanıcısı: filmi yayınlayan şirket

Erek metin alıcısı: izleyiciler

Her eylemin bir amacı olduğunu düşünerek bu tabloya baktığımızda toplumsal bir işbirliğinden söz edilebilir. İşbirliğini açıcık olursak, Mulan adındaki bir kızın maceralarını anlatan çizgi filmi izlemek isteyen ve İngilizce bilmeyen çocukların izlediği filmi anlamak, hoş vakit geçirmek istemesi bu süreci başlatır.

Filmi yapan firma bu ihtiyacı göz önüne alarak çevirmene başvurur. Çevirmen her iki kültürü bilen uzman kişidir. Yapacağı çeviride bunu göz önünde bulundurarak, yapımcı ve Türkiye de yayınlayan kuruluşun ortak kararı ile İngilizcesinde Türk olan yağmacıları Moğol olarak yazmıştır.

Burada erek kitlenin dolaylı olarak işbirliği söz konusudur. Metnin işlevsel olabilmesi için toplumsal işbirliği şarttır prensibiyle değerlendirecek, filmi izleyen erek metin okuru Türkler, yağmacıların Türk olarak gösterildiği bir filme çocuklarını göndermezler. Tarihsel ve kültürel değerlere saldırı olarak değerlendirmeleri muhtemeldir.

Böyle olursa da metin amacı söz konusu olamaz. Filmdeki alt yazıdaki metnin amacı, keyifli zaman geçirmek isteyen ama filmi anlamayan erek izleyiciye yardımcı olmak, filmde zevk almalarını sağlamaktır. Türk toplumu buradaki çeviri eyleminde hedef kitledir ve dolaylı olarak çeviri eyleminde söz hakkına sahiptir. Kendisini yağmacı olarak gösteren bir filme gitmeyeceğini bilen çevirmen, dolayısıyla işveren, erek metin kullanıcısının aldığı kararlar doğrultusunda film gerçekleşmiştir.

Maenttaeri'nin belirttiği gibi, çeviri eylemi toplumsal bir işbirliğiyle amacına ulaşır.

Çeviri eylemi kuramını tekrar ele aldığımızda, çeviri eyleminin başından itibaren bir işbirliği söz konusudur. Yukarıda saydığımız toplumsal işbirliğini sağlayan unsurlar, çeviri eyleminde birer direk görevindedir. Bu direklerden biri olmasa yada yeterince dikkat edilmezse, toplumsal işbirliği ile oluşturulmuş bina çöker yani çeviri amacına ulaşmaz.

3.1.3. Çeviri Eylemi Kuramı ve Uygulaması

Maenttaeri, *Yapı ve İşlev Çözümlemesi Yöntemi* ile Çeviri Eylem kuramını, uygulamaya dönük kullanmak istemiştir. Yöntemini, yayıncılıkta kullanılan Laswell sorularıyla (kim, ne zaman, nerede, niçin, nasıl, neyi, hangi maksatla ki için, hangi etkiyle yapmak istiyor?) geliştirir. Yapıyı çözmek için kullanır ve yapıyı parçalara ayırır. Eylemi dizgileştiren bu sorular, parçalardan bütüne ulaşmak ve ilişkileri saptamak için kullanılır. Parçalama ve genişletme işlemi, işlevi ilişkisi açısından geneli görmek için kullanılır (Tosun, 2002:128-131).

Metin; Metnin Yapısı ve İşlevi olmak üzere iki özelliği ile ele alınır. Metnin kendisinde Yapı çözümlemesi yapılır. İşlevsel çözümleme, Çevirmen tarafından anlaşılıp, işlevine göre aktarımı ile ele alınır. Maenttaeri bu ayrımı yaparak her ikisi içinde farklı yöntemler sunmuştur. Önce Laswell-Formundan üretilen sorularla metin yapısı ve işlevi parçalara ayrılır. Bu sorularla eylem rolleri saptanır. Böylece metnin söylemek istediği açığa çıkar (Tosun, 2002:133-138).

Maenttaeri, çevirmen için bazı ölçütler sunar.

Çözümleyici ölçüt: Çevirmenin kültür bilgisi ve alan bilgisi ile çevrilecek metni, parça-bütün ilişkisi içinde ele alır. İşlevine uygun bir metin olmasına dikkat ederek, kullanılır

ya da kullanılamaz bilgileri açığa çıkarmalıdır.

Birleştirici Yöntem: çözümleyici olarak ele alınan konuların üst başlıkta ele alınması

Değerlendirici Yöntem: çözümlene ve birleştirici yöntemlerle elde edilen verilerin, yöntemsel durum ve işlevlerini göz önünde bulundurarak düzenlenip değerlendirilmesi

Yaratıcılık: metinler için, çözümleyici, birleştirici ve değerlendirici eylemin bir araya gelmesiyle kendine özgü bir hal alır

Maenttaeri yapı ve İşlev çözümlenmesi ile kaynak metni, erek metin için çözmeyi amaçla (Tosun, 2002:138–140).

Meanttaeri, çeviri eylem kuramının özelliklerinden biri olan görecelik kuramı ile Çeviri olgusuna bakması, ancak yapı ve işlev çözümlenmesi ile uygulama alanında somut değerlendirilmede bulunması soru işareti doğursa da, çevirmenler için bir yol gösterici olmasından artı olarak değerlendirilebilir.

3.1.4.Çeviri Eylemi Kuramının Çeviri Anlayışı ve Yeni Paradigma İçin Önemi

Çeviri eylemi kuramı yeni paradigmanın öncüsü olmuştur. Çeviri anlayışıyla, çevirinin bilinçli bir eylem olduğunu ve toplumsal işbirliğinin çevirideki etkisini, çeviri sürecinde değerlendiren bir anlayışı getirmiştir. Çeviriyi mekanik bir aktarım olmaktan çıkarmıştır. Çeviribilimsel yaklaşımla hazırlanan bu kuram, çeviribilimin dilbiliminden kopuşunu hızlandırmıştır.

Çeviri eylemi kuramı, çeviri eylemini dizge bağlamında ele alması ve çevirinin göreceli olduğunu savunması, çeviribilim açısından oldukça olumludur. Yeni paradigma ile çeviri amacına uygun toplumsal bir işbirliğiyle işlev kazanan bir sürecin ürünüdür. Yeni paradigma çeviriye getirdiği yenilikler kadar, çevirmene getirdiği profesyonellelikle dikkat çekmektedir. Çevirmen, yeni paradigma ile beraber hak ettiği konuma yükselmiştir.

Uzman olan çevirmen, kültür aktarımı yapabilecek donanıma sahiptir. İşveren ve alıcı arasında köprü vazifesi görür. Ortaklaşa belirledikleri bir amaca hizmet ederler. Yeni paradigma ile beraber çevirinin işlevi ön plana çıkmıştır. Çevirinin işlevselliği, kuramın

ana kollarından biridir. Kuramın iskeletini eylem oluşturur.

İşlevselliği ön plana alması, yeni paradigma kuramında erek odaklı anlayışın hakim olduğunu gösterir. Erek odaklı anlayış, doğal olarak kaynak metne bağlılığı gerektirmez. Erek kitlenin beklentilerine göre yapılan çeviride, doğal olarak eşdeğerlilik aranmaz. Dilbilimsel paradigma ile kalıplaşan, kaynak metin odaklı çeviri anlayışı ve bunun getirdiği kaynak metne sadakat söz konusu değildir.

Çeviride eşdeğerlilik anlayışı, yeni paradigma ile beraber erek odaklı anlayışa dönmüştür.

Çeviri eylemi kuramı, yapı ve çözümlemesi ile uygulamaya dönük ele alınmıştır. Çeviribilimdeki kuramların uygulamadan kopuk olduğunu iddia eden eleştirmenlere, çeviribilimin varlığını kabul etmeyenlere güzel bir cevap niteliğindedir. Ancak kuram, göreceli olduğu müddetçe katkı sağlar.

Mutlak doğrular üzerine kuram ele alınırsa, ilerisine dönük çeviribilim açısından olumsuz olur. Çünkü her çeviri için bu yöntem geçerlidir mantığı, dilbilimsel kuramlarla çeviriyi ele alan dilbilimcilerin düştüğü yanılgıdan farkı kalmaz!

Çeviribilimin ve çeviribilimcilerin en büyük özelliklerinden biride göreceli olmalarıdır. Bu sebeple mutlak doğru çeviri ya da mutlak doğru çeviri kuramı, çeviribilimde kabul edilemez. İlerde daha geniş ve gelişmiş kuramların önünü kimse tıkamak istemez. Kuramlar kendilerini sorgularlar, geliştirirler ya da karşıt görüşler sunarak varlığını sürdürürler. Çeviri eylemi kuramı, ortaya çıkışı ile çeviribilime ivme kazandırmıştır.

Sonuç olarak Çeviri Eylem Kuramının, çeviribilime katkısı büyüktür. Çeviri süreç içerisinde değerlendirmiştir. Çeviri eylemi kuramı ile Çeviri eyleme dönüşmüş, toplumsal işbirliği ile uzman çevirmen tarafından erek kitle için amacına uygun işlevsel metinler olarak ortaya çıkmıştır. Yeni paradigmayı oluşturan çeviri eylemi, çeviriyi çok yönlü ele almıştır. Yeni paradigmanın diğer bir temsilcisi olan Skopos kuramı ile birbirlerini karşılıklı olumlu etkilemişlerdir.

3.2. Skopos Kuramına Genel Bakış

Tezimizin çıkış noktalarından olan bu kuram, Çeviribilimin kuramsal altyapısını oluşturmada büyük katkı sağlamıştır. Yunanca kökenli olan "Skopos" kavramı, *amaç*,

erek anlamına gelir (Vermeer/Reiss, 1984:96). Skopos kuramı, *bilgi sunusu kuramı*² ve *aktarım kuramının alt* kuramı olarak ortaya çıkmıştır (Tosun, 2002:165).

Erek odaklı çeviri anlayışına sahiptir. Yeni paradigmanın ortaya çıkışında büyük rol oynamışlardır. Çeviri tanımı ve Çevirmen anlayışı eski paradigma anlayışına göre çok farklıdır. Öncelikle Skpos kuramının üst kuramları olan *Bilgi sunusu kuramı* ve *aktarım*³ *kuramı* temeli üzerine inşa eder.

3.2.1. Bilgi Sunusu ve Aktarım Kuramı

Dilin ve metnin işlevlerinden yola çıkarsak, metinlerin ortak özelliklerinin biride bilgi vermek olduğunu savunulabilir (Tosun, 2002:151). Her metnin bir amacı vardır ve her metin kendi dilinde işlevsellik kazanır. Kaynak metinde üretilmiş bir eser, kaynak kitle için üretilmiştir. Çeviri ise erek kitle için vardır. Kaynak dilden erek dile yapılan bir çeviri, erek kültür için bir bilgi sunusudur. Vermeer/Reiss şöyle der,

"Bu kuramda her metin ve her metin işlevi, bilgi sunusunun önceliğinde aranmalıdır. (...), Bizim kuramımızın genel bir çeviri kuramı olarak diğerlerinden farklı yönü; her çevirinin, kendi işlevi ve kendi metin türünden bağımsız olarak, bir kaynak metin ve onun kültürü üzerinden, bir erek metin ve onun kültüründe bilgi sunusu olarak kavranmasıdır" (Tosun, 2002:157).

Vermeer/Reiss, *değiştirme*⁴ kavramını, bilgi sunusunu genel çeviri kuramı için üst kavramı olarak belirler. Bu, bir göstergenin başka bir göstergeye, biçimsel ve işlevsel aktarımıdır. Ancak buradan yalnızca dilsel bir aktarım kastedilmez, bu genel bir insan eylemidir (Tosun, 2002:163–164). Dilbilimsel bakış açısıyla ele alınan çeviri anlayışına yeni kavramlar eklemesi yeni paradigmanın en belirgin özelliklerindedir.

² Bilgi sunumu: (İng. Information offer, Alm. Informationsangebot). Vermeer'e göre her türlü iletişim bir bilgi sunumudur ve alıcı iletişimi gerçekleştirmek amacıyla bu çok anlamlı ve olası belirsiz iletiyi verilen içerik bağlamında yorumlayacak ve anlamlandıracaktır. Ancak özgün iletinin çok anlamlılığı sonucu iletinin her alınmasında olası anlamlardan sadece bir kısmı gerçekleştirilecek, aynı zamanda özgün iletime olmayan başka anlamlar üretilecektir. Bunun sonucu iletinin her yorumlanışı da bir bilgi sunumudur, ya da bilgi sunumunun bilgi sunumudur. Berk, 2005: 99

³ Aktarım: (İng. Transfer, Alm. Transfer). Bir metnin (ya da başka bir göstergeler bütünü) başka bir dile (ya da dil dışı bir dizgeye) taşındığı bir süreç olarak tanımlanabilir ve çeviri böyle bir süreç olarak görülür. 2. Çözümlenen malzemenin çevirmenin aklında A dilinden B diline aktarıldığı evre olarak tanımlanır. Berk, 2005:88

⁴ Değiştirme: (İng. Commutation, Alm. Kommutation). Anlatım ya da içerik düzleminde kaynak metinde bir ögenin yerine bir başka öge koyarak bu değişikliğin erek metinde herhangi bir değişikliğe yol açmadığını sınaama işlemi. Berk, 2005:111

Vermeer/Reiss, bilgi sunusunun erek metne aktarırken, erek kültürü de dâhil etmesi çok önemlidir. Çeviri metni ele alınırken, dil dışı faktörle dikkat çekilmiş ve kültürü kavramını çeviriye dâhil etmişlerdir. Çevirinin sadece dil aktarımı olmadığını, aslında kültür aktarımı olduğunu ve kültürün, çevirmen için bilmesi gereken vazgeçilmez bir zorunluluk oluşturduğunu belirtir.

Çevirmen her ne kadar uzman olsa da, netice itibariyle bir insandır ve belli bir kültür içinde birikimlerini kazanmıştır. Yeni paradigma çeviri eylemine psikolojik süreci de dahil etmiştir.

"Bir çevirmen kaynak ve erek kültürleri tanımalıdır, çok kültürlü olmalıdır. Olayın önemi, türü ya da derecesi, ya da her ikisi, çeviride kültürlere göre değişebilir. İnsan nesnel gerçekliği, yani gerçek olan nesnelere, kendi biyolojik, psikolojik yapısı nedeniyle algılayamaz. Bu yüzden algılayışı kültüre özgü ve psikolojiktir" (Tosun, 2002:163).

Vermeer/Reiss kültür faktörünün yanı sıra psikodinamikleride çeviri sürecini etkileyen unsurlar olduğunu belirtmiş. Çeviri, her insan algısına göre değişebilir. Her insan, bir metinden aynı sonucu çıkarmaz. Çevirmende bir insan olduğuna göre, çevirdikleri metinler, kendi kültürel ve bireysel birikimleri sonucu oluşmuş bir üründür. Yeni paradigma sahipleri, çevirinin göreceli olduğunu belirtir.

Göreceli olan bir çeviri anlayışında mutlak çeviri diye bir şey yoktur. Bu yeni paradigmanın eşdeğerlilik yanılığına düşmediğini gösterir.

3.2.2. Skpos Kuramında Amaç ve İşlev Uzman Çevirmen

Skopos'un amaç, erek anlamında kullanıldığı, yunanca kökenli bir isim olduğunu söylemiştik (Vermeer/Reiss, 1984:96). Skopos kuramı, çeviri eyleminin bir amacı olduğunu söyler. Skopos kuramı, Eylem kuramını çıkış noktası yapar. Skopos kuramında, *Amaç* kavramı bu kuramın çıkış noktasıdır diyebiliriz. Her insan eyleminin bir amacı olduğu gibi, çeviriyi gerçekleştiren çevirmeninde bir amacı vardır ve bir amaç doğrultusunda hareket eder. Vermeer/Reiss'a göre;

"Çeviri bir eylemdir. Bir eylem, bir amaca ulaşmayı ve var olan durumun değişmesini amaçlar. Bir eylem için, temelde gelecek durum üzerine olan beklenti, mevcut duruma kıyasla daha önde tutulur. Aktarımın gerçekleşip

gerçekleşmeyeceğine ve neyin aktarılacağına çeviri stratejisiyle karar verilir. Çeviri stratejilerinde, kararlar amaçlara göre alınır" (Tosun, 2002:165-166).

Maenttaeri gibi çeviriyi bir eylem olarak ele alan Skopos, bir hedefe ulaşmayı amaçlar. Her eylemin bir amacı olduğuna göre, çeviride de bir amaç vardır. Çeviri kararlarıyla hedeflenen amaca ulaşılmak istenir. Amaç kararların belirlenmesinde ana unsurdur.

Skopos'ta *amaç* çevirmenin belirlediği son nokta olan *hedefe* ulaşmaktır. İstenilen hedefe ulaşmak içinde bazı eylemlerin yerine getirilmesi gerekir. Bu süreçler şu şekildedir. Çevirmenin niyeti, çeviri metnin amacı ve çevirinin işlevi (Yazıcı, 2005: 147)

Skoposta sabit bir anlam yoktur. Üç şekilde skopos kendini gösterir. Birincisinde çeviri süreci için kullanılabilir. İkincisi, çeviri ürünün amacı ve sonuncusu ise çeviri yönteminin amacı (Berk, 2005:55).

Çeviri göreceli olduğu için sabit bir anlamdan söz etmek mümkün değildir. İşveren ile birlikte çeviri amacını belirleyen uzman çevirmen çeviriyi gerçekleştirir.

" Tüm çevirilerin önceliği onların amaçlarıdır. Her söz az ya da çok amaca yöneliktir.(...)" (Tosun, 2002:166).

Çevirmenin niyeti; çeviri sürecinde işveren ile ya da kendi, metnin amacını belirler. Bu çevirinin amacı olan bir eylem olduğundan ötürü gelir.

Çeviri metnin amacı: çevirmen ortak kararlarla alınan kararı metne uygular

Çeviri işlevi: çevrilen metnin erek dildeki işlevi

(Yazıcı, 2005:147).

Skopos ile çeviri süreci çok boyutlu ele alınmaya başlamıştır. Çevirmen, işveren, alıcı bu sürece dâhil olmuştur. Ortak belirlenen bir amaç doğrultusunda hedefe ilerleme diyebiliriz. Söz konusu çeviri erek kitle içindir. Çevirmen kaynak metindeki bilgiyi, erek dilde işlevine uygun şekilde yeniden formüle eder. Çevirmen belli bir amaç doğrultusunda hareket eder. Erek kitleye hitap edebilmişse, erek dile çevrilen metin amacına ulaşmışsa, çeviri işlevine uygun gerçekleştirilmiştir.

" İnsanın neyi yaptığı, işin amacına ve işe ulaşmaya göre ikinci planda gelir. Her eylem, amaçlanan işlevini eylemde bulunanın niyetinden, kendi değerlerini de alıcı tarafından yorumlanmasından elde eder(...), Eylem amacı (skopos) eylem türünden önce gelir. Skopos; ne için, neye, nasıl davranıldığını belirler. Çeviri karşılıklı etkileşim eyleminin özel bir türüdür. Var olan bir çeviri amacına ulaşmak, belli bir şekilde yürütülen çeviriden daha önemlidir" (Tosun, 2002:168).

Yeni paradigma ile değişen çeviri kavramı, çeviriyi gerçekleştiren çevirmenleride etkilemiştir. Skpos kuramına göre, çeviri eylemine hâkim uzman bir çevirmen söz konusudur. Hem kaynak metne dönük dilsel ve kültürel sorunları aşmış, hem de erek metnin dilsel ve kültürel sorunlarını aşmış, iletişimi kuvvetli, alanında uzman, profesyonel çevirmenlere bırakmıştır.

Kaynak metnin amacını en iyi şekilde anlama yetisi, bilgi ve birikimi olan kişidir çevirmen. İşverenden ya da çeviriye ihtiyacı olandan aldığı metni, işveren ya da kaynak metni kişi ile iletişime geçerek, bilgi alışverişinde bulunarak amacını belirlediği metni, işlevine uygun bir şekilde, erek metinde formüle edebilen kişi konumundadır.

" Skopos kuramına göre profesyonel çevirmen, çevirme sürecinde karar almaya yetkin "gerçek " çift kültürlü uzmandır" (Vermeer, 1996, çev. Konar, 2008:30).

Skopos'ta çevirmenin rolü önemlidir. Her ne kadar kararları tek başına almasada, çeviri kararlarını belirlenmesinde etkin rol oynar. Çeviri eyleminin amacına uygun bir şekilde erek dilde formüle edilerek işlevsellik kazanması, çevirmenin tutumuna bağlıdır.

Kaynak metnin, çevirmen tarafından erek metinde hangi amaçla kullanıldığının belirlenmesiyle oluşmuş metnin son haline "**texteme**" der. Bu metnin (texteme), erek dilde okunmasıyla, işlevini gerçekleştirmiş "**translatum**" olur. (Yazıcı, 2005:154).

Skopos kuramı, çevirmene sınırsız haklar vermez. Çevirmen uzman kişidir ve yaptığı işin bilincinde olan, sorumluluk sahibi biridir. Amaç için her şey mubahtır anlayışında olmamalıdır. İşverene, erek kitleye karşı sorumlulukları olduğunu bilen kişidir. Günümüzde çeviri konusunda pek çok eleştirisel bakış mevcuttur. Bazı çevirmenlerin tutumları, bu eleştirileri haklı çıkarmaktadır. Şimdi bir örnekle konuyu güncelleyelim.

Vericeğim örnekte belirtmek istediğim çeviri eyleminin sonucudur. Bu sebeple kaynağı eleştirmek ya da güvenilirliğini sorgulamak niyetinde değilim. Sadece aynı habere konu

olan iki farklı çeviri anlayışını karşılaştırmak istiyorum. Aynı malzemedен çıkmış iki farklı sonucu kıyaslamak istiyoruz.

Teknolojinin müthiş bir hızla gelişmesi, bize haber kaynaklarında alternatifler sunmaya başladı.İnternette haber yapan tanınmış bir sitede ki haber başlığı dikkatimi çekti.Haberin ana başlığı şöyleydi.

"İranda eşcinseller Amaliyat olabilecek". şeriatle yönetilen bir ülkede eşcinsellere yönelik böyle bir yaklaşım benim dikkatimi çekti ve haberin içeriğini farklı kaynaklardan da öğrenmek istedim.

Haberin içeriğide: İranda eşcinseller için yeni yasa oluşturulduğunu, amaliyat olmak isteyenler için böyle bir yasaya ihtiyaç duyulduğundan bahsediyordu. Dünyada ki birçok yerde eşcinsell hakların görünmezden gelindiği, eşcinsellerin dışlandığı bir zamanda Şeriatla idare edilen iranın eşcinsel vatandaşları için yasal uygulamaya gitmesi çok şaşırtıcı!

İran kültürünü, devlet anlayışını, toplum yapısını bilen herkez böyle bir düzenlemenin olmasına hayret edebilir. Daha sonra başka kaynaklardan aynı olaya göz atınca, Olayın iç yüzünün yansıtıldığı gibi olmadığını anladım.

İran da eşcinseller için yasal bir düzenleme yapılmış. Bu doğru bir bilgi.ancak yapılan düzenleme Doğuştan çift cinsiyetli olanların, belli bir yaşa geldiğinde cinsiyetini belirlemesi için çıkarılmış.

İlk Kaynakla İkinci Kaynağı karşılaştırdığım zaman: Aynı Kaynak metni A haber kanalının Çevirmeni ile B haber kanalının Çevirmeni, Aynı Erek Dilde birbirinden çok farklı çevirmesidir.

Çeviri amacını belirleyen çevirmenin her yol mübahtır mantığı, bilimsel bağlamda çelişkiye düşmemizi sağlıyor. A Haber kaynağında ki yazı müdürü, emrindeki çevirmene bu haberle ilgili metni verip, erek kitlenin beklentisi doğrultusunda yada erek kitleyi etkileyecek şekilde çevirmesini söylediye, Çevirmen iş verenle ortak bir karar almış olacak ve amacını insanların hayret edeceği bir haber olsun diye belirleyerek bazı bilgileri atlayıp yada gerekli bilgileri atlayıp hedefine uygun bir Metin gerçekleştirebilir.

Çeviriyi eleştirmek istediğimiz zamanda kendisini; "Çevirideki sürecimde İşlevsel bir

tuttum izledim."diyerek hoş görülü olmamızı beklিয়েcettir. İrandaki eşcinsellerin durumunu belirten bilgiyi erek metne aktarırken belirlediği amaç kötü niyetli işveren tarafından saptırılabilir.

Her ne kadar Skopos kuramının eleştirildiği nokta çevirmene verdiği sınırsız özgürlük gibi görünsede, bu kuramın yanlış anlaşıldığı yada çevirmeni yönlendirenin art niyetli oluşundandır diyebiliriz. Etik kurallarının olmadığı bir çevirmenin kuramlı yada kuramsız yaptığı çeviri eyleminin bir önemi yoktur.

Diğer bir örnekte uzman çevirmen kararlarına örnektir. Genç bir çevirmenin, aldığı karar doğrultusunda eleştirilmesi ve aldığı kararın yanlışlığını savunan başka çevirmenlerden bahsetmek istiyoruz. Gazetelere konu olan çevirmenin haberi şöyledir.

“ Küçük çevirmenden Tolkien’e sansür.’Yüzüklerin efendisi üçlemesiyle ünlenen İngiliz yazar Tolkin’in Noel Baba’dan mektuplar kitabını Türkçeye çeviren 16 yaşındaki Leyla Roksan Çağlar, 1453 tarihini metinden çıkardı. Çağlar, Gulyabanilerin dünyayı tehdit ettiği tarih olarak verilerin bu tarih İstanbul’un fethini akla getiriyor. Çocuklara yönelik bir kitapta önyagi bulunmaması gerekir’dedi.” (Bulut, 2008:126).

Burada genç çevirmen erek kitlenin kültürüne dikkat ederek çeviri eylemini gerçekleştirmiştir. Çevirinin amacına ulaşması için, işlevsel olabilmesi için erek kitlenin beklentilerine cevap verebilmelidir. Skopos kuramında Bilgi sunusu ve aktarım söz konusudur. Çevirmen kaynak metindeki bilgiyi erek metne aktarır. Çevirmen çift kültürlü uzmandır. Erek kitlenin kültürel değerlerini bildiği için çeviri kararlarına dikkat etmelidir. Burada genç çevirmenden çocuklara yönelik bir eserin çevrilmesi istenmiştir. Genç çevirmen konunun uzmanı olarak kaynak metne baş vurup erek metinde işlevine uygun bir metin ortaya çıkarmıştır. Çevirmen erek kitlenin hassas olduğu bir konuda, orjinaline uygun bir metin çeviri gerçekleştirseydi, erek kitle çeviri eserine ön yargılı yada kültürel değerlerine saldırıldığı gerekçesiyle ilgi göstermiyecekti. Böyle oluncada çeviri amacına ulaşmamış olacaktır. Çevirmen burada akıllıca bir karar almış ve erek kitlenin rahatsız olacağı bir durumdan çeviri eserini kurtarmıştır.

3.2.3. Skopos ve Eşdeğerlilik

Skopos kuramı erek odaklı bir çeviri anlayışına sahip olduğu için, kendinden önceki

dilbilimsel kökenli kuramlarda aranan *eşdeğerlilik* kavramıyla ilgilenmez. Yeni paradigmanın ortak özelliklerinden biride budur. Kaynak metne bağlı kalmamak ve erek kültür için, erek metni ön planda tutmak. *İşlevsel* bir çeviri oluşturmak içindir.

Skopos için çevirinin erek kitlede işlevselliği önemlidir. Söz konusu erek kitlenin beklentileri olduğu için, çevirmen kaynak metni ön planda tutmaz. Kaynak metne hapsolmemiş bir çevirmen, erek metne daha özen gösterir ve daha işlevsel metinler üretir. Vermeer/Reiss'a göre

"Şayet çeviri yaparken, erek dildeki gösterge seçimi, çevirinin amacına uygun olarak yerleştirebilirsek, uyumlu çeviri yapmış oluruz" (Tosun, 2002:170).

Skopos kuramında eşdeğerlilik amaç değildir. Kaynak metne eşdeğer bir metin üretimi amaçlanmadıysa, çeviri sürecinde erek metinde eşdeğerlilik aranmaz. Amacına uygun bir çeviri olması yeterlidir. Vermeer, erek kutba yakın bir çeviri olursa "**yeterli**", kaynak kutba yakın bir çeviri olursa "**kabul edilebilir çeviri**" olarak tanımlamıştır (Yazıcı, 2005:148–149). Skopos Çeviri Eylemi kuramı gibi erek metni ön plana aldığı için eşdeğerlilik anlayışına ters düşer. Çeviri erek kitle içindir ve erek kitlenin kültürü, dil yapısı önemlidir. Çevirinin amacına ulaşması için eşdeğerlilik anlayışından uzak durması gerekir.

3.2.4. Skopos ve Kültür

Skopos kuramıyla beraber *kültür* çeviri eylemini etkileyen ana unsurlardan biri olmuştur. Çeviri amacına uygun, erek metinde işlevsel olabilmesi için, çeviri eylemini gerçekleştirenin mutlaka her iki kültürde bilmesi lazım. Vermeer/Reiss'a göre,

"Bir çevirmen, kaynak ve erek kültürleri tanımalıdır, çok kültürlü olmalıdır. Olayın önemi, türü ya da derecesi, ya da her ikisi, çeviride kültürü göre değişir" (Tosun, 2002:163).

Çeviri metni oluşturan kaynak metin kültürü ve çeviri metnin oluşturulduğu erek metin kültürünün, para(toplumsal), dia(bağlı bulunduğu topluluk) ve idio (kişisel kültür) boyutlarına dikkat etmelidir. (Eruz, 1999:27).

Çevirmende belli bir topluma ait olduğu için, belli bir kültüre sahiptir. Metni yorumlarken ve formüle ederken hem kaynak metin kültürünü hemde erek metin kültürünü bilmek durumundadır. Skopos kaynak metin kültürünü üç aşamalı ele alır.

" Kültür, katmanlı ve aynı toplum için geçerli, büyük ölçüde örtüşen bir kültür olabileceği gibi,farklı toplumlardaki gelenek ve göreneklere dile getiren,büyük ölçüde örtüşmeyen farklı kültür beleri olarak algılanabilir." (Eruz, 2008:43).

Kültür kişiye göre, yařadđı yöreye göre, kişinin eğitimine göre değişen, çok katmanlı karmaşık bir yapıya sahip. Skopos kuramcılarını bunu göz önünde bulundururlar. Vermeer'e göre üç çeşit kültür düzlemi vardır, para kültür, idio kültür ve bireysel kültür (Eruz, 2008:43).

Para kültür: Üst kültürde diyebiliriz. belli bir topluluğun oluşturduğu genel kültürdür. Örneğin Türk kültürü. Her insan belli bir kültürün parçasıdır. Geniş kapsamlı ele alınan bir kültür, kişinin yařadđı toplumun kültürüdür. Ortak yaşam sonucu oluşan üst kültürüdür.

Ideo kültür: belli bir gurubun oluşturduğu kültürdür. Örneğin bir futbol takımının taraftarlarının oluşturduğu kültür idio kültürdür. Örneğin aynı ülkede yaşadıkları halde iki farklı takım taraftarlarının oluşturduğu kültürü örnek gösterebiliriz. A Takım taraftarlarının oluşturduğu taraftar gurubu çok kavgacı, holigan olarak tanımlanabilir. B takım taraftarları da centilmen olarak kabul görebilir. Aynı ülkede yaşayan aynı kültür insanları dâhil oldukları guruplarla farklı kültürleri temsil edebilirler.

Bireysel kültür: kişinin para ve idio kültürü ile kendi için oluşturduğu kültür. Aile içinden başlayarak oluşan, eğitimi, çevresi, ekonomik düzeyi, idio ve dia kültürler gibi faktörlerin harmanlamasıyla oluşmuş kültür diyebiliriz.

evirimen, tüm bu katmanlara dikkat ederek, eviri eylemini amacı doğrultusunda gerçekleştirecek uzmandır. evirimeni diğerlerinden ayıran budur. Çeviri eylemini gerçekleştiren kişi, çeviriyi sadece dilbilimsel olarak ele alırsa, kültür gerçeğini görmezden geldiği için çevirisi erek merinde amacına ulaşmaz, işlevsellik kazanmaz.

3.2.5. Sopos Kuramını ve Metin Türleri

Skpos kuramının uygulama alanını diyebileceğimiz ya da eviri eylemi amacının işlevsel olması için, eviri stratejilerinin belirlenmesinde rol alır. Bhler'in "

Organanmodel"inden (Tosun, 2002:172) esinlenerek yapılmıştır.

Metin türlerini dört ana bölüme ayırmıştır. Bunlar, bilgilendirici, yazınsal, işlemsel, görsel-işitsel metin türleridir (Yazıcı, 205:142). Katharina Reiss metin türünü belli bir işlevi yerine getirdiğini düşünür (Berk, 2005:52).

Metinleri türlerine göre ayırarak, çevirmene alacağı kararlarda yol gösterici niteliğindedir." Reiss, diller arası çevirinin iki dilli birinin aracılık ettiği kaynak dil metnine işlevsel olarak eşdeğer bir erek dil metni oluşturmayı amaçlayan iletişim süreci olarak tanımlanabileceği görüşündedir" (Berk, 2005:51).

Metin türlerini tanımamız, metnin amacını belirlememizde fayda sağlar ve böylece metin edincimizin gelişmesine katkısı olur. Dilbilimde belli özelliklerine göre farklı tanımları çıksa da, üreten ya da alımlayan kişinin metin olarak kabul ettiğini, metin diyoruz (Amman, 2008:78–79).

"Çevirmen, işlevlerin metin içinde önemlerine göre sıralanışını incelemeli, ağır basan işlevin çeviri metinde de yansıtılmasını amaçlamalıdır. Bir metin yeterli çevirisi, yalnız böyle bir çözümleme sonucunda gerçekleştirilebilir." (Göktürk, 1994:28).

Yeni paradigma ile beraber uzman olan çevirmen, çeviri türlerine göre belirlediği çeviri stratejisiyle amacına uygun çeviri eylemi gerçekleştirebilir. Çevirmen kaynak metni yakından tanınmasıyla metin türünü belirler ve çevirinin işlevsel olmasını metin türüne göre belirlediği amaç doğrultusunda sağlar.

Tablo 2: Metin Türleri

Metin türü	Bilgilendirici Metin	Yazınsal Metin	İşlemsel/işlevsel metin	Görsel ve işitsel metin
Dil	Düz yazı (örn. Ansiklopedi maddesi)	Söz sanatları içeren yazınsal dil (roman)	Söyleşisel (banka hesap bildirim formu)	Görsel-işitsel malzeme yanı sıra söyleşisel dil (reklamlar, seçim konuşması)
Odak	İçerik odaklı	Biçim odaklı	Çağrı odaklı	İçerik+biçim+çağrı+görsel, İşitsel malzeme odaklı
Kaynak metin türünün çeviri metine yansımaları (kaynak ve çeviri metin türü ilişkisi)				

Çeviri metnin hedefi	Bigi aktarım (Nesne veya kavramsal düzlemde Göndergesel içeriğin aktarımı)	Yazınsal biçimin aktarımı	Tepki yaratma	Tepki yaratma
Çeviri yöntemi	Erek odaklı "sade dil"	Kaynak odaklı	Erek odaklı (uyarlama)	Erek odaklı (uyarlama)

Kaynak: Yazıcı, 2005: 143

Bilgilendirici metin: Bu tür metinlerin ortak özelliği bilgi sunmalarıdır. Dünyayı betimlemeleridir. Kaynak metindeki bilginin erek metinde de muhafaza edilmesidir. Yasa, haber, reçete gibi kaynaklar.

Yazınsal metinler: göndericinin, yaratıcı bir dille yazdığı eserlerdir.

İşlemsel-İşlevsel metin: alıcı kitleyi belli bir hedef doğrultusunda yönlendirme amacı taşıyan metinlerdir. Kaynak metinde gösterdiği etkiyi, erek metinde de göstermesi beklenir. Propaganda, vaaz, seçim konuşması gibi

Görsel ve İşitsel metin: Bu metin türü, diğer üç metin türünden biriyle beraber kullanılabilir. Örnek olarak reklam metinleri gösterebiliriz (Göktürk, 1994:28).

3.2.6. Skopos Kuramının Çeviri Anlayışı ve Yeni Paradigmaya İçin Önemi

Skopos kuramı erek odaklı bir tutum sergiler. Skopos kuramında çevirmen ön plandadır.

Çünkü çevirinin Skoposu'nu gerçekleştirecek olan odur. İki kültüre de hâkim olması gerekir. Çevirmen kaynak kültürü bilmezse, kaynak metnin amacını bilemez ve erek metinde işlevsel bir metin oluşturamaz. Çevirmen Skopos'ta merkez noktadır. Aldığı kararlar metnin erek kitlede amacına ulaşıp ulaşmayacağını etkiler.

Skpos kuramında çevirinin içinde işverende dâhildir. Çevirmen amacına uygun bir çeviri öncesinde işvereni ile iletişim halindedir. Çevirmen aldığı kararlardan sorumlu kişidir. Skopos'ta amaç önemlidir. Çeviri bir eylem olduğu için ve her eyleminde bir amacı olduğu için, çevirmen çeviri eyleminin amacına uygun çeviri yapmalıdır. Çünkü çeviri eylemi hedefine ulaşırsa işlevsel olur.

Skopos'ta dikkat çeken diğer bir özellik, çeviriyi bir süreç içerisinde ele alması. Eski paradigmalara aksine, çeviriyi çok boyutlu ele almıştır. Çeviriye kültür kavramını katması, çeviri anlayışında çığır açmıştır. Dilbilimcilerin aksine, çeviriye dil dışı etkenlerinde dâhil edilmesi, çeviribilim açısından son derece önemlidir.

Skopos kuramı, erek odaklı bir tutum izlediği için eşdeğerlilik anlayışını terk etmiştir. Skposta çeviri kaynağının amacından çok çeviriyi gerçekleştirenlerin amacı ön plandadır. İşverenin ya da işveren adına karar alan çevirmenin amacı, çeviri sürecine yön verir ve çeviri eyleminin amacı ile çeviri, erek metinde işlevsel olur.

Uzman çevirmen metin türlerine göre çeviri stratejisini belirler. Aldığı kararları bir amaç doğrultusunda ele alır. Çeviri erek kitle için geçerlidir. Erek odaklı bir çeviri anlayışı hâkimdir. Erek kitlede işlevsel olmasıyla çeviri eylemi amacına uygun şekilde gerçekleşmiş olur.

Çeviri işlevsel ele almasıyla, Skopos kuramı yani paradigmanın merkezindeki diğer kuram olmuştur. Bilimsel temele dayanan kuramıyla, çeviribilimin bağımsızlığında etkin rol oynamıştır. Eski paradigmada ele alınmayan kültür kavramının çeviri sürecine dahil edilmesiyle yeni paradigma eski paradigmadan ayrılmıştır, eski paradigmaya göre üstünlük sağlamıştır.

3.3. İşlevsel Kuram ve Nord

Vermeer'in skopos kuramının üzerine kurulmuştur. İşlevselliği, metinlerarası bağdaşıklıkta yola çıkarak hem kaynak hemde erek metinde ele almasıyla Skopos'tan

farklı düşünür. İşlevselliği belirleyen norm ve uzlaşımlardır. Bahsedilen uzlaşımları belirleyen oluşturucu ve düzenleyici diye ikiye ayrılır. Oluşturucu ilkeler ile metnin yapısını, türünü ve düzenlenmesiyle ilgili kararlar alınır. Düzenleyici ilkeler ise erek kitle için belirlenmiş küçük ölçekli kararlardır (Yazıcı,2005:157).

" Metnin işlevi belirli bir durumdaki alıcının metne yüklediği edimsel⁵ işlevdir. Bundan böyle, bu kez metnin işlevi metnin alıcısı üzerindeki işlevi değil, alıcının durumuna göre metne yüklediği işlevdir" (Yazıcı, 2005:58).

Nord, Bühler'in işlevine göre metin türlerini (gönderge, işlevi, coşku işlevi, ilişki işlevi, çağrı işlevi) temel alarak, Çeviri metinlerini ikiye ayırır. **Belgesel (bilgilendirici) çeviriler**, aracı çeviriler. Belgesel çeviri kaynak metin odaklıdır. Kaynak metne özgü durumun erek kitleye aktarılırken, çevirmen iletişimsel etkileşimi erek metinde sağlar. Erek metin okuyucusu okuduğu metnin kaynak kitleye özgü olduğunu bilir, çevirinin iletişimsel işlevi erek metin için geçerliliği kalmaz.

Aracı çeviride ise çevirmenin kaynak metindeki iletişimsel işlevi olduğu gibi ya da bir kısmını erek metinde açığa çıkartmasıdır (Yazıcı, 2005:159–160).

Nord, çeviri amaçlı metin çözümlemesi ile kuramını aktifleştirir. Kuramın işleyişi bakımından hitap ettiği kesim uzman çevirmenler ve çevirmen adaylarıdır. Bu kuramın uygulanabilmesi için çevirmenin çeviri edincinin, alan bilgisinin, uzmanlığının yüksek olmasına bağlıdır (Yazıcı, 2005:167,172).

Tüm metinler için geliştirilen işlevsellik anlayışı Nord'da dikkat çeken en önemli özelliktir. Üç tür amaç olduğunu belirtir,

- Çeviri sürecinde çevirmence hedeflenen genel bir amaç.
- Hedef metince hedef durum içinde hedeflenen iletişimsel amaç
- Belirli bir çeviri yöntemi ve süresince hedeflenen amaç (Aksoy, ?: 2).

⁵ Edim: (İng. Performance, Alm. Performanz). Gideon Toury'nin (1980) olası kaynak dil ve erek dil arasındaki çeviri seçenekleri dizgesi olarak tanımladığı edincin karşıtı olarak gerçek çeviri durumları için kullandığı terim. Diğer bir deyişle edim, çeviri olarak adlandırılan dillerarası bildirişimde ortaya çıkan erek metin(ler)dir. Berk, 2005:118

3.4. Betimleyici Yaklaşımlara Genel Bakış

Even-Zohar 1970'li yıllarda ortaya çıkardığı *çoğul dizge kuramı* ile çeviribilimi devingen bir sistemle ele almış ve betimleyici çalışmalara öncü olmuştur. İlgiyi kaynak metinden erek metne yöneltmiştir (Yazıcı, 2005:129). Her türlü nesneyi araştırma yapmıştır. Merkez ve çevresel boyutların, devinimsel katmanlarla oluşan hiyerarşiler ile kesişmesi sonucu *çoğuldizge oluşur* (Egel, 1999:70). Yani belirli bir kültürdeki tüm dizgeleri kapsar(Berk, 2004: 59). Even-Zohar, çeviri metnin ve erek edebiyat dizgesi üzerine yoğunlaşarak, erek odaklı yaklaşımlara öncü olmuştur.

"Edebiyatın birçok dizgeden(sistemden) oluşan devingen bir çoğul-dizge(polisistem) olduğu düşüncesine dayanan bu kuram, edebiyatta yer alan yazınsal örneklerin sürekli bir devinim ve karşıtlık durumunda ve 'merkez çevre',yüksek edebiyat','saygın görülen edebiyat','saygın görülmeyen edebiyat' çekişmeleri içinde işlevsel açıdan incelenip değerlendirilmelerini sağlamaktır" (Paker, 1987:31).

3.4.1. Betimleyici Yaklaşımlar ve Yeni Paradigma

Toury

Toury; temelinde çoğuldizge kuramının izleri bulunan betimleyici yaklaşım ile oluşturduğu kuramın çıkış noktası erek metindir ve bugüne kadarki *çeviri* anlayışının hâkim paradigması olan *kaynak metin odaklı* yaklaşımın buyurgan olduğunu belirtir (Berk, 2004:58). Toury, erek metni merkeze almasıyla, çeviri eylemini başlatanında erek ekin olduğunu belirtir. Böylece çeviri sürecindeki *işlevi* yönlendirecek olanda erek metindir. Kaynak metnin kaynak dilde gördüğü işlevi, çeviri metin erek dilde görmelidir (yazıcı, 2005:130). Erek ekindeki çeviri metinleri, hem özgün hem de kendi aralarındaki var olan ilişkileri inceler.

" Dizgesellik ve kuramsal dayanakların gözetilmesiyle yapılan tüm betimleyici çalışmaların erek dizgeden yola çıkarak yapılması gerekmektedir; bu çalışmalar çevrilen metnin betimlenmesiyle başlar ve bunu geriye, kaynak metne doğru giden dizgesel adımlar izler, öyle ki her adım, bir sonraki adımı yeniden gözden geçirilerek ve gerektiğinde değiştirilerek atılmalıdır. Bu adımların bu şekilde atılması gerekmektedir, çünkü çeviri ereğe yönelik bir etkinliktir..." (Eruz, 1999:30).

3.4.1.2. Çeviri Normları

Toury üç kısma ayırdığı çeviri normlarından bahseder (Akbulut, 2004:27)ve çeviri bu normların yönlendirmesiyle bir eylem olarak işlev kazanır (Yazıcı, 2005:134)öncül norm, süreç öncesi norm ve çeviri süreci normları.

Öncül norm; Çevirmen hangi dizelgeye göre çeviri yapacağına dair kararları kapsar. Yani erek odaklı metin ya da kaynak metin odaklı çeviri yapma konusunda verdiği kararlardır (Yazıcı, 2005:134).

Süreç öncesi normlar; çevirmenin genel durumunu açıklar. Çevirmen seçeceği dildeki kaynaklarını yoksa ara dillerden mi olacağına karar verir.(Yazıcı, 2005:135)yani metin seçimi, dil seçimi, yazar seçimi bu seçi sürecine dâhildir (Akbulut, 2004:27).

Çeviri süreci normları; çeviri eylemi gerçekleştirilirken alınan kararlar, çevirmenin tutumu, kaynak metin ve erek metin arasındaki ilişkinin düzenlenmesini kapsar. Yani Matriks ve Metin içi normlardır. Matriks normlar ile çevirmen metin üzerindeki değişiklikleri belirler (metin değişti, dipnot vb.) metin içi normlarsa dilsel ve dilbilgisel kararlardır (Yazıcı, 2005:135).

Örneğin çevirmen bir eseri çevirmeden önce, eseri kaynak odaklı mı yoksa erek odaklı mı yapacağı kararını verir. Daha sonra çevirmen kültürel ve zamansal değerlendirmeye hangi dilden çeviri yapacağına karar verir. Daha sonrada dilsel ve dilbilgisel kararla kaynak metin ile erek metin arasında nelerin değişeceği, nelerin aynen kalacağına karar verir.

Trouy *varsayımsal çeviriden* bahseder ve bu 3 belitten oluşur. *Kaynak metin belitini*, çevirinin erek ekinden yola çıkarsa dahi, kendinden önce bir kaynak metnin varlığının kabulüdür. *Aktarım beliti*, *aralarındaki aktarımın varsayımı*, *ilişki beliti*, *kaynak* ve erek metin arasındaki aktarım sonucu oluşan ilişkiden kaynaklanır (Akbulut, 2004:25).

Çeviri erek odaklı bir üründür ve yukarıdaki üç belit ile betimleyici yöntemle görgül verilere dayanarak bulgulanırılır. Böylece tatmin edici varsayımlara ulaşılır.(Yazıcı, 2005:132).

"Çeviri ürün/ürünlerden elde edilen bulgulardan Toury'nin *kara kutu* olarak adlandırdığı zihinsel(anlıksal) süreçler de geriye dönük olarak gerekçelendirilmiş

olur. Kullanılan bu yöntem, araştırmanın bir yandan *ürün odaklı* olmasını sağlarken, öte yandan da *işlevsel* olmasını sağlar. Buradan Toury'nin çeviribilimde "**ürün+süreç**" odaklı, bir başka deyişle işlevsel araştırmalardan yana bir tutum sergilediği anlaşılır" (Yazıcı, 2005:132).

Toury'un çeviri anlayışı yeni paradigma açısından önemlidir. Kaynak odaklı anlayışın savunduğu *Eşdeğerlilik* kavramına farklı yaklaşmıştır. Erek dizgenin merkez olduğu bu kuramda, kaynak dizge normlarına yakın olan çeviri *yeterli* olur. Şayet çeviri erek dizge normlarına yakın ise, *kabul edilebilir* çeviri olarak ele alır (Akbulut, 2004:27). Trouy, çeviri ekininin var olan ilişkileri inceleyerek, "*karşılaştırmalı çözümleme*" yapar. Bu yöntemle benzerlik ya da karşıtlıklar arasındaki bağ incelenerek bulgulanırılır. Böylece çeviri süreci açıklanır ve erek ekin çeviri anlayışı ortaya çıkar (Yazıcı, 2005:133).

Toury, bütüncü üzerine araştırmalarını yoğunlaştırarak, bütüncüyü saplar ve "*karşılaştırmalı çözümleme*" yöntemiyle bütüncü üzerine araştırma yapar. Bütüncüyü tesbit edebilmek için inceleme malzemesi sırayla şöyle olur (Yazıcı, 2005:135).

1. Bir çevirinin, özgün metinde yapılmış farklı zamanlardaki veya belli bir dönemdeki çevirileri karşılaştırılır. Bir yazarının eserini aynı dönemde farklı kişiler tarafından çevrilmesi.
2. Özgün metnin farklı dönemlerde aynı dile çevrilmesi.
3. Bir özgün eserin farklı dillere yapılmış çevirilerin karşılaştırılması.
4. Bir eser türünün ya da özgün eser yazarının ortak dile yapılan çevirileri
5. Aynı bilgiyi içeren metinlerin kaynak metin olarak çevirilerinin karşılaştırılması kaynak
6. Odaklı çevirilerin, farklı dillerdeki karşılaştırılması.

Toury yukarıdaki inceleme yöntemleriyle, erek metnin çoğul dizgesinde, erek metine çevrilmiş eserlerin yazarlarını ve farklı dönemlere ait yapılmış çevirileri, işlevselliği bakımından betimler (Yazıcı, 2005:135-136).

3.4.2. Toury Çeviri Anlayışı ve Yeni Paradigma İçin Önemi

Touy, Betimleme yöntemiyle hem çevirmene hem de çeviribilme katkı sağlamıştır. Erek metni ön planda tutmasıyla, dilbilimsel metotlarla ele alınan çeviribilim yeni bir sürece girmiştir. Çeviri sürecindeki yaşananları farklı bir dil kullanarak açıklamaya çalışmıştır.

Eşdeğerlilik kavramının içeriğini genişleterek, çevirmeni kaynak metne bağlılıktan kurtarmıştır.

Ayrıca yapılan betimleyici çalışmaları, çeviri kuramlarına veri tabanı oluşturur. Betimlemeyici çalışmalarla, kuramların uygulamaya dönüklüğünü deneme fırsatı sunar. Kuramın uygulama ile arasındaki bağı sınar. kuramların gelişmesi, tekrar gözden geçirilmesi açısından son derece önemlidir.

Zira çeviribilimin bilimsel temellerinin oluşmasında payı olan kuramların gelişmesi demek, çeviribilimi gelişmesi demektir. betimleyici çalışmalarla, çeviribilim bilimsel alt tabanını oluştura kuramların sorgulanması, çeviribilime devingenlik kazandırması bakımından son derece olumludur.

3.5. Yeni Paradigmanın Eşdeğerliliğe Karşı Üstünlükleri

Yeni paradigmada gözlemediğimiz ortak özellik, çeviride eşdeğerliliğe yer vermemeleri. Erek odaklı çeviri anlayışına sahip olan bu kuramcılar, eşdeğerlilik kavramının çeviri eylemini tam ifade edemediklerini savundular. Dilbilimsel düzlemde çıkardıkları çeviri çeviribilimi, içsel ve dışsal etkenlerle çok boyutlu ele aldılar.

Çeviri anlayışındaki bu değişiklik, eski kuramlarla aralarında hissedilir farklar oluşmasına neden oldu. Çeviri eylemini çok boyutlu ele almalarıyla, teknolojinin hızla ilerlediği küresel dünyada, çeviri ihtiyaçlarını karşılamada olumlu sonuçlar verdi.

Çeviri kavramını yeniden ele almaları ve çeviriyi etkileyen dil dışı olaylara da değinmeleri, çeviriyi dilbilimsel metotlarla ele alıp eşdeğerlilik kavramına hapsedenlerden farklı ele aldıklarını gösterdi.

İşlevsel çeviribilim kuramcılarını diğer kuramlardan saha geniş çeviri stratejileri belirlemeleri, bazı konularda eski paradimaya göre üstünlük sağladı. Kültür odaklılık, tutarlılık, metinler Araslılık, küreselleşme karşıtı özellik, uygulanabilirlik, çevirmenin

uzman konumuna gelmesi (Yazıcı, 2007:41–42), yeni paradigmanın eski paradigmaya karşı üstünlükleri diyebiliriz.

Kültür Odaklılık: çeviribilimdeki işlevsel yaklaşımlarla beraber, çeviride kültür faktörü öne çıkmıştır. Çevirmenin çeviri süreci boyunca dikkat etmesi gereken ana unsurlardan biri konumundadır. Kültür; iyi bir çevirmen olabilmek için, kaynak metnin kültürünü en iyi şekilde bilmesi gereken bir kavramdır. Çünkü yazar, kendi kültür süzgecinden geçirerek eserini oluşturur.

Çevirmen, kaynak metnin içeriğini, kaynak metnin özünü, kaynak metnin amacını, o kültürü bilmeden öğrenemez. Çeviriyi gerçekleştirse bile sadece yüzeyseldir. Çevirinin derinliğine inemez. Sonuç olarak çevirinin olduğu her durumda kültürde çeviri eyleminin içerisinde yer almaktadır. Kültürü göz ardı edersek, çevirinin amacına ulaşması olanaksız olur.

Uzman Çevirmen: İşlevsel çeviri kuramlarıyla birlikte çevirmen farklı bir konuma gelmiştir. Çeviri; çeviri anlayışının farklı boyutlarla ele alınmasının doğal bir sonucudur bu. Öyle ki, çevirmen dediğimiz kişinin iletişimi güçlü, bilgi birikimi fazla ve kaynak-erek kültüre hâkim biri olması gerekiyor.

Çeviri eyleminin işlevsel olabilmesini sağlayabilmesi için, uzman konumunda olması şart olur. Çevirmenliğin prestijli bir alan olduğunu, her iki dil bilen çevirmen olmadığını özellikle belirtir.

Uygulanabilirlik: İşlevsel çeviri kuramcıları, çevirmene makro ve mikro stratejiler sunarak, uygulamalarında kolaylık sağlar. Çeviri sürecini çok boyutlu ele almaları, çeviri uygulamalarında daha başarılı olmalarını sağlar. Çeviri sürecinde izledikleri yöntem ile çevirmenin nelere dikkat etmesi, neleri göz önünde bulundurması gerektiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Metinler Arasılık: Yazılı çeviriler iki farklı metin arasında geçerler. Bu metinler arasındaki ilişkiyi betimlemek, ileriki çeviriler için, oluşturulacak çeviri kuramının oluşumunda örnek teşkil eder.

Tutarlılık: İşlevsel çeviri kuramları, pratikte uygulanabilmeleri, eski paradigmadan ayıran bir özelliktir. Pratik yaşamda, kuramcıların dediği gibi bir ilişki vardır. Metne

ihtiyacı olan, işveren, uzman çevirmen. İşveren ve çevirmen ortak belirledikleri hedefe beraber giderler. Metnin amacına ulaşması için ortak hareket edip, ortak kararlar almaları getirir. Bu görevi, iletişimi güçlü olan çevirmen şekillendirir.

BÖLÜM 4: YARININ ÇEVİRİBİLİMİ VE ÇEVİRİ

Bu bölümde incelemek istediğimiz görüşlerin ağırlıklı noktası bilişsel çeviri anlayışına sahip olmalarıdır. Ladmiral'in belirttiği gibi yarının çeviribilimcileri, çeviriyi ruhbilimsel ve bilişsel çalışmalarla ele alırlar (Rıfat, 2002:49–52). Çevirmenin çeviri esnasında zihninden neler geçtiğini ele almaları bizim için önemlidir. Bu yeni paradigma anlayışının üzerinde fazla durmadığı bir konudur.

Çeviri sürecinde dil dışı etkenleri ön plana çıkarmışlar fakat çevirmenin iç dünyasına sadece yüzeysel değinmişlerdir. Yeni paradigma kuramcılarının ele almadığı konuların üzerinde durdukları için bu bölümde, Wills ve Hönig'in çeviri anlayışını incelemeyi uygun gördük. Wills'in çeviribilimini dilbilimin alt dalı olarak görmesini yada Hönig'in yeni paradigma anlayışını benimsemesini, bu bağlamda dikkate almayacağız. Sadece görüşlerinin özünü ve çeviriye ele alışlarını gözlemlemek istiyoruz.

4.1. Wolfram Wills

Wolfram Wills; Çeviribilimini, iletişim odaklı modern dilbilimin bir alt dalı olarak görür. Wills'e göre, Çeviribilim henüz *eşsüremlî* kuramsal alt yapısını oluşturup, bağımsız bir bilim dalı olamamıştır. Her ne kadar Çeviribilimi, dilbilimin bir alt dalı olarak görse de, Çeviribilimi ele alırken, dilbilimin eski, çeviri olgusunu tam karşılayamayan yapısalcı ve göstergesel kavramlarla ele almamıştır (Yazıcı, 2005:102–103)ancak yeni paradigmanın savunduğu, erek odaklı anlayışa da, kaynak metni ihmal ettiğini düşünerek karşı çıkar (Tosun, 2002:181).

Bu sebeple, Dilbilimin bilişsel yönü ağır basan kavramlarla Çeviribilimine yaklaşır (Yazıcı, 2005:103). Kaynak metne bağlılığı(erek odaklı işlevsel kuramlara ters düşmesine rağmen) ön planda tutar. Ve çeviri sürecine bilişsel boyutta katarak ele alır. Bilişsel boyutun çeviri sürecine dâhil edilmesi, çeviribilimin, bu alanda kuramsal bazda eksikliğini görmesi açısından son derece olumludur (Tosun, 2002:180).

Wills kaynak metin odaklı çeviri anlayışı ile eşdeğerliliği savunur. Halbuki ileride göreceğimiz yeni paradigma, erek odaklı bir yaklaşıma sahiptir. Yeni paradigmaya karşı tekrar kaynak metin odaklı bir tutum izlemesi, çevirmeni kaynak metin bağlamında düşünmeye zorlayacağından, çevirmenin *eşdeğerlilik* kısılcısından kurtulamamasına

neden olacağı için, yeni paradigmaya göre olumsuz bir tutumdur

Wills, çeviri anlayışında Humboldt ve Schleiermacher'in etkileri görülür. Dilin canlı, devingen yapısı ve hermonötig yaklaşımı harmanlıyarak, görüşünün bilimsel alt yapısını oluşturur (Yazıcı, 2005:105). Çevirmende doğuştan var olduğuna inandığı *aktarım edincinin*, üretimsel dilbilim ve yaratıcılıktan oluştuğunu savunur. Çevirmen bu aktarım edinci ile kaynak metni dilbilimsel ve işlevsel çözebilme ve eşdeğer olarak erek metne aktarabilme yetisine sahip olur (Yazıcı, 2005:106–107).

Wills için Kaynak metin, Erek dildeki eşdeğerliliği yakalamak için araç konumundadır. kaynak metin kaynak kitle için ne amaçla, hangi işlev için üretilmişse, erek kitle içinde bu kriter geçerlidir. İki metin arasındaki işlev aynı olmak zorundadır. Her metin okuyucusunun metni algılayışı farklı olacağı gibi, her metin çevirmenide okuduğu kaynak metni farklı algılayabilir. Bunu çevirmenin çeviri sürecindeki tutumu, çevirmenin bilgi ve tecrübesi etkiler.

" Her çevirmen kendi kişisel metin üretim normlarını çeviri sırasında uygulamaya koyar, bu yüzden bir model oluşturulamaz. Bireysel metin üretimi davranışı çevirinin bir özelliğidir. Çeviri, metin işlemenin monoton bir şekli değildir, devamlı olarak ideal yönetime yaklaşımdır. Hiçbir metin çeviride değişmez bir metin olarak kalmaz(...), Çeviride, makro ve mikro bağlamsal davranış çalışması ayrı tutulmalıdır(...), Makro bağlamdaki davranışı geliştirme; çevirmenin planlanan stratejiler çerçevesinde metinde öne çıkan öğeleri ortaya çıkarması, Kaynak Metin yazarının ve arka erek metin okurunun iletişimsel beklentilerini nasıl uygun vereceğidir.(...) Mikro bağlamdaki çalışma: çevirmenin çeviri sürecinde metnin kritik yerlerini anlamasıdır. Yani, çevirmen, sorun çözüm yöntemlerini geliştirmesini öğrenmelidir. Bu yöntemler, amaca yürümeyi sağlayacaktır" (Tosun, 2002:201).

Wills çeviri sürecini planlı bir eylem olarak görür. Ve tüm metinler için standart bir strateji geliştirilemeyeceğini belirtir. Bu metinlerin göreceli olduğundan kaynaklanmaktadır. Çevirmen çeviri esnasında iki yönlü düşünce yapısına sahiptir. Epimestik yapıda, çevirmenin uygulamalarıyla edindiği tecrübe, bilgi birikimidir. Olgusal yapı ise metin türlerine göre belirlediği, kendine özgü stratejileridir. Çevirmen, metin türüne göre çeviri sürecinde makro ve mikro stratejiler belirler.

Ve makro yapıdaki metin sorunlarını Lasswell soru zinciri ile çözmeyi amaçlar (Tosun, 2002:195-202).

4.1.1. Çeviri ve Sezgi

Wills çeviri sürecine bilişsel yönden ele alarak çeviribilime olumlu katkıda bulunmuştur. yeni paradigma kuramcıları, çevirmenin iç dünyası ile yeterince ilgilenmemişlerdir. Bu bakış açılarıyla, çeviribilimin çeviri eyleminde iç dinamiklere yönelik çalışmalar olmuştur.

Wills çeviri sürecine sezgisel çözümlmeden bahsederek, çeviribilimin incelemesi gerektiği bir sorunu gündeme getirmiştir.

Çeviri esnasında çevirmenin neler hissettikleri konusunda yeterince araştırma yapılmamıştır. Çeviri esnasında, çevirmene sıkıştığı anda yardımına koşan, her ne kadar güvenilirliği tam olarak kestirilemeyen bu duygusal olgudur. Dizgisel olarak ifade edilemediği için, çeviribilimde, çevirmene ne kadar etkili henüz bilinilmemektedir. Wills sezginin varlığını ve çevirmeni etkilediğini bilir ancak hesaplanamayacağı için bilimsel tartışma içine çekmez.

"Çeviri sezgisi çevirmenin gizem dolu nötorik **black box** un bir parçasıdır. Sezginin olduğu bilinir, fakat sezgi için hangi işlemlerin söz konusu olduğu ve sezginin kategorik bir çerçevede nasıl protokollendirileceği ve rastlantısal olayların elenmesinde dolaylı nasıl kavramsal olarak algılanacağı bilinemez.(...) sezgi bir çeşit zihinsel, sorgulanamayan işlemdir.(...) Sezgi sorunlarının çözümüne akılcı bir yapılandırma yeteneği değil, tersine duruma göre ani bir üretilir. Sezgisel işleyişin türleri, evcilleşmemiş düşünce yerleridir; sezgiler çeviri işleminin kontrol edilemez stratejisini oluştururlar. Gerçi sezgi yoluyla çevirinin görünmez özellikleri ortaya çıkabilir, fakat bilişsel bir bağlama dâhil edilemeyecek bir bakış açıdır" (Tosun, 2002:208).

4.1.2. Wills'in Çeviri Anlayışı ve Yeni Paradigma İçin Önemi

Her ne kadar kaynak odaklı bir yaklaşım izlese de, eşdeğerliliği savunsa da, çeviri eyleminde bilişimden bahsetmesi son derece olumludur. Aslında durduğu yer dilbilim ile çeviribilim arasındadır. Ancak çeviriyi ele alış şekliyle yarının çeviribilimine de dâhil edebiliriz.

Çeviribilimde, fazla ilgelenilmeyen bir soruna değinmesi bakımından önemlidir. Çevirenin zihninde neler geçiyor, çevirme esnasında neler oluyor bulmak, duygusal ifadelerin çeviri sürecindeki rolünün belirlenmesi, çeviri sürecine dâhil edilmesi, yarının çeviribilimi için son derece önemlidir.

Yeni paradigmanın boşluklarını doldurduğunu söyleyebiliriz. Yeni paradigmanın psikolojik olgulara yeterince ilgilenmediği belirtmesi, çeviribilimin eksikliklerini görmesine neden olmuş, yeni bakış açılarının gelişmesine sebep olmuştur. Yeni paradigma ile yeni bir kimliğe bürünen çeviribilim, bilişsel yaklaşımlarla çeviribilimi anlayışındaki değişim ivme kazanmıştır.

Uzman Çevirmen kendi iç dünyasını da tanınması gerekir. Çeviri esnasında hissettiklerini iyi değerlendirmesi gerekir. Alacağı kararlar çeviri metni doğrudan etkileyecektir. Yeni paradigmada önemli olan bir konudur metnin işlevselliği. Çeviribilimin bu alanını genişletirsek, amacına uygun metinleri daha sağlıklı üretebiliriz.

4.2. Hönig

Hönig, çeviri süreci için makro ve mikro stratejiler sunmuştur. Çeviri ve çevirmen görüşleriyle yapıcı eleştiride bulunmuştur. Çeviri ve çevirmenlik kavramının içinde bulunduğu durumu, çeviri kuramlarının çeviribilimindeki yerini sorgular. Yeni paradigmanın oluştuğunu kabullenmeyen akademik ve çeviri işiyle ilgilenen, çeviri işi içinde olan kişileri eleştirir. Hönig' göre,

" Uzman olmayanlar, hatta akademik çevreler çeviriyi hala bir dil çalışması olarak görürler. Hâlbuki 25 yıldır, kendini çeviri kuramı, çeviribilim ve çeviri eğitimi olarak tanımlayan bir bilim vardır. Bu kısa süre içinde çeviribilim yerleşti, öncüleri ve babaları olan dilbilim ve edebiyatbilim ile eşit hale geldi. Fakat bu eşitleme süreci diğer bilim dalları tarafından hala tanınmadı" (Tosun, 2002:227).

Hönig'te, yeni paradigma kuramcıları gibi çevirmeni, işini bilen uzman kişi olarak tanımlar. Çevirmen yaptığı işin bilincindedir. Çeviri işi ile ilgilenen veya uzman olmayan bir çevirmen, çeviri kuramına karşı soğuk davranabilir. Kuramın karmaşık yapısından çekinebilir. Ancak bilinçli bir çevirmen ya da çevirmen aday, basit çözümlerle ilerliyemeyeceğinin hesabını yapar, ona göre hazırlıklı olur. Hönig'e göre,

" Çeviri işini anlamayla ilgilenen uygulamacı ve uzman olmayan kişi, çeviri kuramının kendi nesni çok karmaşık olduğu için, basit çözümler sunamayacağını kabul etmeli. Karşısındakinin onu anlamasını bekleyen uzman, karmaşıklığı daha da karmaşıklığa devam etmeye artık konsantre olmamalıdır" (Tosun, 2002:230).

Çevirmen neyi, nerede, nasıl yapacağını, nasıl kullanacağını bilen kişidir. Çeviriyi gerçekleştiren kişi olduğundan, sürekli kendini denetim altında tutmalıdır. Sorumluluğun bilincindedir. Hönlğ bu durumu şu şekilde örneklendirmiştir.

"Yazar binicidir, atın adı çevirmen! Çevirmen dil engelleri üzerinde atlamalıdır. Fakat görev verici atlama sırasında onun devamlı üzerinde oturur; geçtiğı engelin doğru olarak atlandığından emin olmak için, dizginlerini çeker, onu cesaretlendirir, cezalandırır" (Tosun, 2002:233).

Yeni paradigmaya kadar çeviri anlayışı, dilsel bir süreç olarak ele alındı. Bu görüşten dolayı açığa çıkan yanlış görüşleri işaret ederek, çeviri sürecini yönlendiren, çevirmenin makro ve mikro stratejileriyle belirlediğı, amaçlı bir eylem bütünü olduğunu, dilbilgisel çeviri sürecinin, yaşananları tam karşılamadığını, yeterli olmadığını savunur(Tosun, 2002:237). Hönlğ, çevirmenin çeviri esnasında aklından neler geçtiğini çözümlmek ister. Çevirmenin zihninde neler olduğu, çeviriye nasıl yansıdığıının araştırılması gerektiğini belirtir.

"Bunu söylemek basit yapmak zor, çünkü çevirmenlerin kafalarında cereyan eden süreçler zamanla, onların gözlemlerinden kaçarlar. Gerçi "*think-aloud protocols*" diye adlandırılan, bir dizi araştırma var. Bu araştırmalarda çevirmenler, kendi çeviri işler sırasında akıllarında neler geçtiğini açıklarlar" (Tosun, 2002:235).

Hönlğ gözlemleriyle yeni paradigmada öne çıkan kültürü ele alır. Dilin kültüre bağı olduğunu, çeviri sürecinde de bu gözden çıkarılmaz. Anlam, kültürel olarak gelişir ve bireysel olarak kendinde anlam bulur. Hönlğ'e göre,

"Sözcükler gerçeğin dil ve kültüre bağı işleme süreçlerinin bir sonucudur. Onların anlamı kendi sistem bağlantısından ayrı tutulamaz. Anlam, kültürel olarak gelişen ve bireysel olarak belirlenen ağların ve ilişkilerin örgüsünde bir bağlam noktasıdır. Bir bağlam kendi anlamını kopyaladığı anlam aracılığıyla değil, aksine bu ilişki

örgüsünde bireysel bilinç için kazandığı anlam aracılığıyla elde eder" (Tosun, 2002:247).

Hönig, makro ve mikro stratejilerin, çeviri sürecinde çevirmene ne gibi etkileri olduğundan bahseder. Makro ve mikro stratejiler iç içe çeviri sürecinde beraberdir. Mikro stratejilere yön verenin Mikro stratejiler olduğunu belirtir. Mikro stratejiler bireyseldir, kuram dışıdır. Makro stratejiler ise kuramsal ve çevirinin bütünselliğini yansıtan stratejilerdir. Makro strateji ile çevirmen, çeviri edincini geliştirir (Tosun, 2002:250–254). Hönig çevirmene başarı sağlayan stratejilerden bahseder,

- makro strateji çevirmeni, dilsel edincini ve yapacağı işi değerlendirme ve buna uygun olarak amaçlı açıklamalar yapma durumuna getirir.
- çevirmen için kazanım kullanımı değerlendirme ve esas çeviriye girmeden maliyet, yararlılık ve kullanım arasındaki ilişkiyi değerlendirmeyi sağlar.
- makro strateji sayesinde çevirmen, beklenen üretimi ve onun maliyetlerini değerlendiren danışman olarak çalışabilir
- sağlam ve gerçek bir makro strateji temelinde, sağlam bir çeviri eleştirisi gerçekleşebilir. Böyle bir eleştiri tek tek sözcükleri eleştirmekle sınırlı kalmaz.
- makro stratejisini yapılandıran bir kişi, aynı zamanda çevirmenin stratejik davranıp davranmadığını ve çevirmenin formüle ettiği metin için sorumluluk duyup duymadığını değerlendirebilir.
- makro stratejik çözümlenme aracıyla çevirmen, kendi araştırma gereksinimini değerlendirebilir ve tanımlayabilir (Tosun, 2002:254).

4.2.1. Hönigin Çeviri Anlayışı ve Yeni Paradigma İçim Önemi

Hönig, çeviri ve çevirmenin içine düştüğü zorlukları bilişsel yönden ele almıştır. Eski çeviri kuramlarının üzerinde yeterince durmadığı, çeviri sürecinde çevirmenin aklından neler geçiyor sorusuna cevap aramıştır. Çevirinin dilsel ya da eşdeğerlilik üzerine algılanmasını hata olarak görür. Bilişsel alana değinerek, çeviribilimin eksik kaldığını alan üzerine düşünceler ortaya koyar.

Hönig; bilişsel çeviri kuramlarının yeni paradigma için önemi belirtir, yeni paradigmanın oluşumunu kabul eder ve yeni paradigma temelleri üzerine çeviribilimin bilişsel yönlerine değinir. Çeviribilimin bağımsızlığını oluşturan ve yeni paradigmayı temsil eden kurmaların eksik kaldığı yada yeterli miktarda üzerinde durmadığı alanı incelemesi ve yeni paradigma kuramları üzerinde bunu gerçekleştirmek istemesi çok önemlidir.

Bu sebepten dolayı kuramını ya da ilerde daha geniş kapsamlı oluşturulabilecek bilişselçeviri kuramının temelini, bilimsel dayanağını çeviri eylemi ve skopos kuramı olarak görebilir.

Erek odaklı bir yaklaşım izlemiştir. Makro ve mikro alan üzerine stratejiler ile çeviri sürecine katkıda bulunmuştur. Yarının çeviribilimine geçişte köprü konumundadır. Çeviribilimin bilişsel yönlerini erek odaklı işlevsel çeviri kuramı üzerine kurmak istemesi bu tezimizi doğrular niteliktedir. Bugünün çeviribilimini oluşturan, çeviribilimin bağımsızlığını sağlayan işlevsel çeviri kuramlarını, yarının çeviribilimi için çıkış noktası yapmıştır diyebiliriz.

Bilişsel alandaki gelişmeler ile yarının çeviribilimi daha gelişmiş, çeviriyi daha geniş bir yelpazede ele alan, çeviribilimin disiplinler arası bir bilim dalı olması sebebiyle eksik kaldığı ya da henüz yeterince derinlemesine incelememiş bu alanın ilerlemesiyle bilimsel alt yapısını güçlendireceği muhakkaktır.

SONUÇ

Çeviribiliminin geçirdiği süreç, çeviri anlayışında ki değişimi kapsamaktadır. Çeviri işi ile uğraşanlar, çeviriyi en iyi ifade edebilmek için teoriler üretirler. Çeviri kuramlarının gelişimi, çeviri anlayışı ile doğru orantıdadır. Bazı çeviri kuramcıları, çeviri anlayışını kuramlarına yansıtırlar. Bazı çeviri kuramcıları da, çeviri kuramlarından çeviri tanımı yaparlar. Çeviri işi ile uğraşanlar, çeviri algılayışı ile kuramlarına yön verirler.

Genel bir değerlendirme yapacak olursak, yeni paradigma kuramcıları, çeviri anlayışına getirdikleri kavramlarla fark edildiler. Çeviribilimin bağımsız olabilmesi için gerekli olan bilimsel alt yapıyı sağladılar. Çeviriyi çok boyutlu bir eylem olarak değerlendirdiler ve Çeviriyi dilbilimsel yöntemlerden arındırdılar.

Önceki günün çeviribiliminde, çeviriyi felsefi ve edebi yönden yaklaşan çeviri uygulayıcıları, kaynak metne sadık bir çeviri anlayışına sahiptirler. Her ne kadar az sayıda da olsa erek odaklı tutum sergileyen çeviri uygulayıcılarıda olmuştur. Cicero ile çeviri anlayışı esneklik kazandı diyebiliriz. Kaynak metne bağlılık yerine erek metni ön plana çıkaran alternatifler üretmeleri, bugünün çeviribilimi açısından hem benzerlik gösteririr hemde çeviri anlayışındaki tabuları yıkmaları açısından son derece olumludur.

Çeviri anlayışını, geçmiş tarihten günümüze kadar değerlendirerek, günümüz paradigmasının çeviri anlayışına nasıl yön verdiğini gözlemledik. Yeni paradigma ile çeviri, çok yönlü ele alınan ve bir süreç dahilinde konumlanan bir eylemdir. Ortak özellikleri, erek odaklı anlayışa sahip olmalarıdır. Eylem kuramı kapsamında ele aldıkları çeviri anlayışı, çeviri bir amaç içindir prensibiyle kuramlarına yansımıştır.

Yeni paradigma anlayışı ile çeviri anlayışı, kendine yeni alanlar yaratmaya devam ediyor. Yeni paradigmanın eksik kaldığı konular üzerine araştırmalar yapan, yeni paradigma anlayışı doğrultusunda hareket eden Hönig ve çeviribiliminin bu kısmının yeterince araştırılmadığı için, çeviribilimini hala dilbiliminin bir alt dalı gibi gören Wills'in çalışmaları, yeni paradigmanın başka paradigmaları tetiklediğini veya yeni paradigmanın geliştirilebileceğini gözlemliyebiliriz..

Lamiral'in dediği gibi(Rıfat, 2002: 51) yarının çeviribilimi ileriye dönük bilişsel alanda gelişimini sürdürecektir. Teknolojinin hızla ilerlemesi sonucu alternatif çevirmen

diyebileceğimiz Bilgisayarın bir insan gibi sürekli kendini yenilemesi, programlarının geliştirilerek bir insan gibi düşünebilme yetisine yönelik yapılan çalışmalar sonucu çeviri eylemini gerçekleştirirken sadece dilbilimsel kuralları göz önüne alarak değilde, uzman çevirmende olması gereken özelliklerle çeviriyi gerçekleştirmesi muhtemel gözükebilir.

Yeni paradigma kuramlarını, Holmes'in belirttiği tabloya göre değerlendirirsek (Berk, 2005:23), yeni paradigmanın çeviribilimin kuramsal alanındaki yeri, Vermmer/Reiss (Skopos) ve Maenttaeri (Çeviri eylemi kuramı) için işlevsel, Toury için ürün, Wills ve Hönig içinde süreç odaklı diyebiliriz. .

Tezimiz çeviri ve işlevsel çeviri kuramlarını ele alarak, günümüz çeviri eğitiminde öne çıkan paradigmaları incelemiş ve çeviri kuramlarının gelişimini gözlemlemiştir. Yeni paradigmanında yetersiz kaldığı konuları ortaya koyması açısından, ileride yapılacak çalışmalara yol göstermek amacındadır.

KAYNAKÇA

- AKBULUT, Ayşe Nihal (2000), *Çeviri Eğitiminde Kuram, İstanbul Üniversitesi Litera Dergisi*, sayı 14
- AKBULUT, Ayşe Nihal (2004), *Söylenceden Gerçeğe, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul*
- AKARSU, Aysel (2001), *Medyanın Politikaya Etkisi, Yüksek Lisans Tezi*
- AKSOY, N. Berrin, (?), *Siyaset Dili ve Çevirişi, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 19, Sayı 1
- AMMAN, Margret (2008), *Akademik Çeviri Eğitimine Giriş, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul*
- BERK, Özlem (2005), *Kuramlar Işığında Açıklamalı Çeviribilim Terimcesi, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul*
- BULUT, Alev (2000), *Değişen Dil Yaklaşımlarında Çeviri, İstanbul Üniversitesi Litera Dergisi*, sayı 14
- BULUT, Alev (2008), *Basından Örneklerle Çeviride İdoloji - İdolojik çeviri, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul*
- Burçoğlu, Nedret Kuran (2010), *Çevireye bilimsel yaklaşımlar, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul*
- Egel, İlknur (1999), *Çeviribilimde çeviriyi temel alan bazı kuramlar ve Birbirleriyle olan ilişkileri, Tömer Çeviri Dergisi*, sayı 19
- Eruz, Sakine (2008), *Akademik Çeviri Eğitimi, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul*

- Eruz, Sakine (1999), *Çeviri Eğitiminde ve Çeviride Koşut Metinler Hukuk alanında Koşut Metin Çalışmalarının Kapsamı İşlevleri ve Yöntemleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi
- Göktürk, Akşit (1994), *Çeviri: Dillerin Dili*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- KONAR, Ayşe Handan - AKBULUT, Ayşe Nihal (2007), *Çeviride Skopos Kuramı (Hans J. Vermeer)*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul
- KURULTAY, Turgay (2000), *Çeviriye Bilimsel Bakış ve Türkiyedeki Gelişmeler, İstanbul Üniversitesi Litera Dergisi*, sayı 14
- ÖZTOKAT, Nedret Tanyolç (2005), *Yazınsal Metin Çözümlemesinde Kuramsal Yaklaşımlar*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları, İstanbul
- PEKER, Saliha (1987), *Tanzimat döneminde Avrupa Edebiyatından Çeviriler, Metis çeviri*
- RİFAT, Mehmet (2002), *Göstergebilimsel Açıdan Çeviri Etkinliği, Çeviri Kuramı ve Çeviri Kuramının Kuramı*, Tavanarası yayıncılık, İstanbul
- TOSUN, Muharrem (2002), *Dil Edincini Aşan bir Edim Olarak Çeviri Eylemi*, Doktora tezi
- TOSUN, Muharrem (2007), *Çeviri Eleştirisi Kuramının Temeleri*, sakarya Yayıncılık, Adapazarı
- Türk Dil Kurumu Bilim ve Sanat Terimleri Ana Sözlüğü, <http://tdkterim.gov.tr/>
- VERMEER, H. L. (1992), *Skizzen zu einer Geschichte der Translation*, IKO-Verlag für interkulturelle Kommunikation, Frankfurt
- WWW.Anlambilim.Net/paradigma-nedir-39421.htm

YAZICI, Mine (2007), *Yazılı Çeviri Edinci*, Multilingual Yabancı Dil Yayınları,
İstanbul

YAZICI, Mine (2005), *Çeviribilimin Temel Kavram ve Kuramları*, Multilingual
Yabancı Dil Yayınları, İstanbul

YÜCEL, Faruk (2007), *Çeviri Eleştirisi Neyi Eleştirir*, *U.Ü. Fen Edebiyat
Fakültesi Sosyal bilimler dergisi*, sayı 12

YÜCEL, Faruk (2006), *Çeviri Etkinliğinin Ana Dil Üzerine Etkinliği*, *C.Ü Sosyal
Bilimler Dergisi*, Cilt 30

ÖZGEÇMİŞ

20.06.1980 İstanbul doğumludur. İlk Öğretimini Dr. İffet Onur İlkokulunda tamamladı. Liseyi Zeytinburnu İhsan Mermerci Lisesinde tamamladı. Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Alman Dili ve Edebiyatı Bölümünü 2005 yılında tamamladıktan sonra 2007 yılında Vatani görevini Kosova’da yaptıktan sonra Yüksek Lisans Eğitimine devam etti.